

Soproni Egyetem
Benedek Elek Pedagógiai Kar

habil. Dr. Varga László PhD
dékán , egyetemi docens

**INSPIRÁLÓ UTAZÓ MESÉK ÁLTAL SZÜLETETT
SOKATMONDÓ GYERMEKI ALKOTÁSOK**

Avagy a mese és a gyermek lelkivilágának feltárása, meserajz vizsgálati módszerrel

Sopron, 2024.
Lezárás dátuma: 2025

Kuti Vivien
neveléstudományi mesterszak
SOE-BPK/13/002

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
1. Szakirodalom feldolgozása 1.2. Bevezető gondolatok	3
2. Pedagógus gyermek szülő hármass kapcsolata: Édesanyám karjában	4
2.1. Pedagógus gyermek szülő hármass kapcsolata: Édesapám karjában	5
2.2. Pedagógus gyermek szülő hármass kapcsolata: Az óvoda az én váram	5
3. Varázslatos gyermeki világom, vagyis a pedagógus személyisége	7
4. Inspiráló utazó mesék	8
4.1. "Sárkány paripán vágattam..." Mesék hatása a gyermekekre	9
4.2. A meserajz elemzési módszer elméleti háttere. Inspiráló utazó mesém	11
5. A rajz az én képzeletem festménye, vagyis a rajz szerepe	12
5.1 Meserajz	13
6. Szakirodalmi összegzés	15
7. Saját kutatási eredmények bemutatása és elemzése	18
7.1. Kutatás	18
7.2. Otthoni mesemondási szokások	18
7.3. Mesemondási szokások a családban kérdőív értékelése	19
8. Empirikus kutatás	21
8.1. Empirikus kutatás eredmények	21
8.2. Tehetséggondozás	23
8.2.1. Mesemondási szokások	23
8.2.2. Metafora a pedagógiai kutatásban	25
8.2.3. "Amikor mesét mondok az számomra olyan, mint..."	26
8.2.4. "A gyermek számára a rajzolás olyan, mint a..."	26
9. Önállóan végzett kutatás bemutatása	27
9.1. A vizsgálati módszer kifejtése	27
9.2. Önállóan végzett kutatás ismertetése	28
9.2.1. A tesztfelvétel	28
9.2.3. Elemzési szempontok	29
9.3. Hipotézisem	29
9.4. Vizsgált rajzok a hipotézis szerint	30
10. Azonos csoportokban megjelenő, hasonló ábrázolásmódok	32
11. Pozitív érzelmi-hangulati tónus vizsgálata	36
11.1. Negatív érzelmi-hangulati tónus vizsgálata	37
12. Meserajzokon megjelenő színvilág	37
14. Kutatás összegzés	38
15. Hivatkozás	38
15. Szakirodalom	38
16. Ábrák, Mellékletek, Köszönetnyilvánítás	40

1. Szakirodalom feldolgozása 1.2. Bevezető gondolatok

„Csak semmi egyszer volt, hol nem volt, csak semmi ódivatú bevezetés, vágjunk a közepébe” (Békés, 2011)! A projektem az Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Program, a Kulturális és Innovációs Minisztérium, valamint a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alap által valósult meg.

A dolgozatom első fele szakirodalmi áttekintés, amely röviden ismerteti a gyermek szocializációs színtereit, a kötődés kialakulásán át, az óvodai élet alatt kialakult kapcsolatokat. Részletesen tárgyalja az iskoláskor kezdetéig a legfontosabb szerepet betöltőket: a család- és az óvoda szerepét a gyermek életében, valamint a gyermek-szülő-óvodapedagógus hármas kapcsolatát. Vekerdy Tamás (2011) röviden és tömören foglalja össze azt, hogy mire van szüksége a gyermeknek az óvodai élet során: *gyerekközpontúságra és a gyerekszeretetre*! A kisgyermek-pedagógiai gyakorlatban sokféle személyiség megismerési módszer áll rendelkezésre, amely érdemben segítheti a gyerekek személyiségfejlődésének és fejlesztésének az eredményességét. Az eljárások között a rajzvizsgálatok különösen fontosnak számítanak, mivel ebben az életkorban az ábrázolással egybekötött beszélgetéssel felszínre került információk által, még könnyebben követhetőbbé válnak az általános személyiségjellemzők mellett, az individuális különbségek is (Zsubrits, 2022). A dolgozatomban nagy hangsúlyt fektetek ezen tényezők tudatos jelenlétével való összefüggésének tárgyalására.

A kutatás során dolgozatom három fő részre épül, amelyek egymással szorosan összefüggnek:

- 1., A mese kiválasztása, a mesemondáshoz alkalmas helyszínek felkutatása mesélés és meserajz felvétel céljából. Rajzpályázat hirdetése, további intézmények bevonása céljából.
- 2., A második rész az empirikus kutatáshoz szükséges kérdőívek kérdéseinek összeállítása, közzététele. A mesemondási szokások a családban, és a Mesemondási szokások és a tehetséggondozás az óvodákban és az általános iskolában címmel.
- 3., A harmadik rész a visszaérkezett kérdőívek kiértékelése, az adatok feldolgozása és az eredmények elemzése. Valamint a rajzok elemzése meserajz elemzési módszerrel.

A dolgozat záró része a vizsgálat legfontosabb eredményeit és gyakorlati jelentőségét összegzi. Dolgozatom fő célja, hogy meserajz elemzési módszert alkalmazva Zsubrits Attila (2022): *Rajzelemzési módszerek az óvodáskorú gyerekek személyiségének megismeréséhez*

című könyvében olvasottak alapján vizsgáljam meg a gyermekek által készített képi ábrázolásokat *A szerencsepróbáló királyfi* meséről. A kutatómunka megvalósulása a gyakorlatban nagyon színesre és élvezetesre sikeredett. Célom az volt, hogy meghitt bensőséges légkörben történjen a mesemondás és meserajzok elkészítése. Ehhez több pedagógust bevonva azonos időszakban zajlott 2024-ben a rajzfelvétel, amelyeket összegyűjtve egyesével magam elemeztem. Dolgozatomban a népmeséről a képi ábrázolásokat három plusz egy hipotézis mentén vizsgálom. „*A rajzolás alkotás. A gyermek, amikor rajzol, újjáteremt a világot. Nemcsak kezével, szemével, szívével rajzol, hanem egész lényével. A rajzokat akaratlan önvallomásként is értelmezhetjük*” (Feuer, 2000).

Fő hipotézisem szerint a rajz egy kézenfekvő kommunikációs csatorna a gyermek számára, általa képes érzéseit, gondolatait és vágyait szavak nélkül kifejezni. Egy szóval: **mesél!**

Bár hipotéziseim egyszerűnek tűnhetnek, úgy vélem, hogy a gyermek lelkéhez vezető legrövidebb utat kell megtalálnom, hogy érzéseit és gondolatait megértsem, így a közös utunk során egymástól kölcsönösen tanulunk, miközben együtt fejlődünk, amíg utunk ketté nem ágazik. Kutatómunkám során végig arra törekedtem, hogy a lényeg ne vesszen el az olykor kacskaringós és rögös úton! Az pedig nem más, mint maga a **gyermek!**

2. Pedagógus gyermek szülő hármass kapcsolata: Édesanyám karjában

„A szocializáció a társadalomba való beilleszkedés folyamata, amelynek során az egyén megtanulja megismerni önmagát és környezetét, elsajátítja az együttműködés szabályait, a lehetséges és elvárt viselkedésmódokat.” (Bagdy, 1995: 11)

A szocializáció a születés pillanatában induló, véget nem érő folyamat, amely során „*a gyermek elsajátítja az adott társadalomba való beilleszkedéshez szükséges magatartás- és szokásformákat*” (Ranschburg, 2013, p. 199). Legfontosabb eszköze az identifikáció, azaz az azonosulás, amelynek lényege, hogy „*a szülő norma és értékrendszere beépül a gyermek személyiségébe és ő ezt a továbbiakban sajátjaként éli meg*” (Ranschburg, 2013, p. 200).

A családban az elsődleges szocializációban általános szereptanulás folyik, míg a specifikus szereptanulást, ~ például egy szakma elsajátítását, egy új közösség tagjává válást-, másodlagos szocializációnak nevezzük. (Ranschburg, 1984).

DeMause a szülő-gyermek kapcsolatokban bekövetkező változásokat pszichogén, a történelmi-társadalmi változásoktól független folyamat eredményének tartja. A csecsemő tehetetlensége és az ebből fakadó ragaszkodás az anyához, amelyet érzelmileg úgynevezett naiv egoizmus jellemez, a gyermek nem különíti el saját szempontjait az anyáétól, az anya

pedig szintén a saját részének érzi gyermekét. Míg az anya mindenkor pótolhatatlan a gyermek számára, fordítva nincs így. A korai anya-gyermek kötődés döntő feltétele a személyiség érzelmi- kognitív társas kapcsolati kibontakoztatásnak, a későbbi családi élmények pedig, meghatározó elemei az egyén harmonikus vagy diszharmonikus fejlődésének (Murányi-Kabainé, 1998).

2.1. Pedagógus gyermek szülő hármass kapcsolata: Édesapám karjában

“A gyerekek a szüleiknek feladott rejtvények.” Friedrich Hebbel

Az apa jelenléte már az őskortól kezdve fontos szerepet játszott a gyermek életében, azonban jellege folyamatosan változik. (Pukánszky, 2001). Lorentzen (2012) két kulcsfogalmat vezetett be, miszerint at apa a *családért-apa* jelentésben a család eltartója szerepét tölti be, mindvégig domináns elképzelés maradt, emellé azonban társult az 1970-es évektől a *családban-apa* koncepció, amikor az apa a gyerekekről gondoskodó személyként jelen is van, részt vesz a család életében (Lorentzen, 2012).

Napjainkban a családszerkezet folyamatosan alakul, a mai családmodellben az apa szerepe is változik. (Vajda-Kósa, 2005). „Modern apák” azok a férfiak, akik már gyakrabban és aktívabban vállalnak részt a nevelésében, szívesebben mutatják ki gyengéd érzelmeiket a gyermekeik felé. Korábban a férfiakkal szemben fennálló társadalmi elvárások sokszor akadályozták őket szeretetük szavakba öntésében (Simóm, Sánchez és Elizalde, 2005).

A kiegyensúlyozott apa-gyermek kapcsolat kialakulásának és fenntartásának feltétele, hogy az apa már a fogantatástól kezdve kapcsolat alakítson ki a gyermekével, a szülésen támogató szerepet töltsön be, a gondozási és egyéb feladatokban rendszeresen besegítsen. Az utóbbi évtizedekben az apák egyre fokozódó gyermeknevelési involváltsága tapasztalható (Vajda-Kósa, 2005). A gyermeket az állandó felnőttel való szeretetkapcsolat indukálja, serkenti aktivitását, érdeklődését, gondolkodását, kezdeményezéseit, vagyis azokat a készségeket, amelyek individualizációját és társadalmi beilleszkedését megalapozzák (Murányi-Kabainé, 1998).

2.2. Pedagógus gyermek szülő hármass kapcsolata: Az óvoda az én váram

Az óvodák a huszadik század elején keletkeztek, iskola előtti tapasztalatszerzés céljából, lehetőséget teremtve a gyermekeknek az azonos életkorúakkal való barátkozásra. (Cole-Cole,

1998) Napjainkra az óvodák egyre több gyermekközpontú módszert alakítottak ki az óvodáskorúaknak (Vajda, 1999).

Az intézmény célja a nevelőmunka eredményességének növelése, feladata a gyerekek személyiségének alakulásában szerepet játszó tényezők, nevelői hatások elemzése és szerepük tudatosítása. Természetesen a család, a közelebbi környezet továbbra is meghatározó marad a korai személyiségfejlődésben, azonban az óvodai időszak során olyan változások történnek, amelyek fontos szerepet játszanak a kisgyerekek életében (Zsubrits, 2021). A gyermekek életében a közvetlen hozzátartozók, -mint például szülők, testvérek- mellett egyre fontosabb helyet foglalnak el az óvónők és az óvodáskorú társak. A gyerekek aktivitást és önállóságot mutatnak a közvetlen környezetükben élő személyek felé, vagyis velük való kapcsolatteremtés, és a társas helyzetek kialakítása során is. A gyermek hangulatát, érzelmi tónusát befolyásolja, hogy mennyire tudja elfogadtatni, megszerettetni magát az új környezetével (Kósáné-Járó-Kalmár, 1975).

A pedagógus személyisége nagyban befolyásolja a gyermek-szülő-pedagógus hármas kapcsolatának kibontakozását. Az óvodapedagógus munkája során törekedjen arra, hogy ráálljon a gyermek érzelmi hullámhosszára, megélje emocionális történéseit, elfogadja vágyait, tisztelje fantáziáját, mindezzel elősegítse a szabad kommunikációt, a nyitott személyiség kibontakozását. Ennek feltétele a gyermekbe vetett bizalom, az iránta érzett felelősség, ami nyílt és derűs légkörben, ésszerű szabályok között a gyermek felelőssége is kicsírázik (Mérei, 1993).

A stabil szokások, az életvitel szervezett mozzanatai mellett ébren kell tartani, sőt fokozni kell a gyermek kezdeményezőkedvét, alkotóvágyát az óvodáskorban. A világról, az emberekről kialakított bizalom-teli kép, az örömteli, biztonságot nyújtó kapcsolatok szolgálnak alapul (Kósáné-Járó-Kalmár, 1975).

A Népmesekincstár-sorozat (Bajzáth) köteteiben a világ minden tájáról válogatott különleges mesék válaszolnak azokra a kérdésekre, amelyek a gyerekeket foglalkoztatják. A mesék, népdalok, találós kérdések róluk szólnak, nekik üzennek őseink mágikus, teremtő, képi nyelvén. Fontos és pótolhatatlan útravaló ez az épp csak megszületett, világot tanuló kicsiny emberkének, akinek egyik legalapvetőbb szüksége az érzelmi és fizikai biztonság, hogy a test mint erős vár álljon, és a lélekből erős vár váljon (Bajzáth, 2015).

Bajzáth Mária nagyon jól érzékelhető hasonlaltal világít rá arra, hogy milyen szerepe van a gyermek életében a mesének. *Hisz a mesékben, mondókákban, népdalokban a ház, a vár, a palota, a templom gyakran magát az embert jelképezi, amelynek ezen a nyelven ablaka a*

szem, ajtaja a száj, kupolája a homlok. A 4-6 éves gyerek pont ezt a várat járja, építi, erősíti reggeltől estig, estétől reggelig, minden mozdulatával, kérdésével, megszerzett élményével, tapasztalatával és megálmodott álmával (Bajzáth, 2015).

Szülőként, pedagógusként a mesék mágikus óvó-védő erejével segíthetjük ezt az építkezést, valamint azt, hogy a várból messzire lehessen látni, és mélyre lehessen tekinteni. A népmesék olyan belső iránytűhöz segítik a kisgyereket, amellyel nemcsak a saját, erős alapokon álló várában tájékozódik biztonságosan, hanem elindulhat szerencsét próbálni is, ha eljön az ideje (Bajzáth, 2015).

3. Varázslatos gyermeki világom, vagyis a pedagógus személyisége

“A rossz nevelő a tekintélyre büszke, a jó nevelő egyszerűen alázatos.

A jó nevelő örök tanuló, s azonnal fölismeri, ha nálánál különb tanítványra talál. “ Pilinszky János (1995)

Ha jó nevelők szeretnénk lenni, érdemes alázattal és kritikával viszonyulnunk önmagunkhoz és a nevelési folyamathoz. A nevelés során mi magunk is tévedünk, tanulunk, tapasztalunk és fejlődünk. Ebben a folyamatban mi magunk is tanulók vagyunk, nem leszünk képesek mindent hibátlanul véghezvinni, azonban az út során hű társaivá válhatunk a gyermeknek (Kádár-Kerekes, 2023).

Az érzelmi intelligencia fejlesztése nem arra irányul, hogy tovább kergessük a “mindenki jól van”, a tökéletes élet, az örök boldogság illúzióját, hanem arra, hogy megtanuljunk megküzdni a nehézségekkel, megéljük az örömet, szomorúságot, csalódottságot, kétségbeesést, dühöt félelmet, még ha nehéz is. Tehát pedagógus munkánkra nagyban kihat, mennyire vagyunk képesek megírni, átírni és értékelni az életmesénket, tisztelettel és elfogadással tekinteni önmagunkra és saját utunkra (Kádár-Kerekes, 2023).

Az érzelmi intelligencia nap, mint nap az élet által felkínált helyzetekben fejlődik. Ilyenkor nem a módszer a fontos, hanem az “itt és most”-ban való részvétel, kölcsönös válaszadás és egymáshoz igazodás. Szülőként, pedagógusként, valamint a gyermekként sem támaszkodhatunk konkrét követendő példákra. Ahány gyermek annyi hozzáállás; minden történet egyedi. A hiba megengedett, ez a tanulás része (Kádár-Kerekes, 2023).

Kádár Annamária (2023) *Mesepszichológia* könyvét olvasva sok hasonlóságot vélek felfedezni az író nő világlátásával. Hisz magam is hiszek a csodákban, hogy a dolgok okkal történnek és varázslatos módon egyről a kettőre oldódnak meg. Ha elképzelem azt, ahova el szeretnék jutni – akár fizikai, akár lelki értelemben –, az már fél siker, mert csupán az valósulhat meg kívül, amit belül már képes voltam megteremteni. Az ember a feszültségeket,

indulatokat, vágyakat, szorongásokat a belső képteremtő tevékenységekben dolgozza fel, ezt a tevékenységet a *pszichológia elaborációnak* nevezzük, vagyis a pszichikus feszültségek képi feldolgozásának. (Vekerdy, 2011: 78.o.)

Az *elaborációs képesség* gyermekkorban alakul ki, a belső képkészítés során a gyermek a látott, hallott és érzékelt dolgokat rögzíti, majd ezeket pozitív vagy negatív érzelmekkel látja el. A mese képekre és szimbólumokra fordítja le a világot, vagyis ezáltal lehetővé teszi a tudattalan feszültségek levezetését (Kádár, 2011). Továbbá az elaborációban gyökerezik a művészi tevékenységben is, amikor az alkotó kidolgozza magából a feszültséget. Tehát en is bátran állíthatom, hogy a belső képalkotás gyógyító hatása.

4. Inspiráló utazó mesék

“A mese a mindenség kulcsa. A lélek ajtaján kopogtat.” Carl Gustáv Jung

A gyerekmesék kiválasztásánál elsősorban érdemes figyelembe venni az eltérő életkori igényeket és a kisgyerekek egyéni kívánságait. Továbbá fontosnak tartom, hogy a mesélő képes legyen azonosulni meséivel, ezáltal a mesehallgatónak még nagyobb élményben lehet része (Jávorszky, 2009).

A mesei nevelés, mesére nevelés már magzat korban kezdődik, amikor az anya-apa mesél a magzatnak. Születés után, a kicsi gyerekeknél a mesehallgatásra hangolás a jól csengő, ritmusos höcöggetőkkel-ringatókkal, dúdolókkal, mondókákkal kezdődik. Amik a gyermeket körülölelő világot vagy a saját testét írják le, szinte a gyermeki élet minden fontos elemére találunk megfelelőt.

Ezt követik a rövidebb történetek, amik a kisebb gyermek számára is befogadható, végighallgatható, aminek hossza, szereplőinek száma, a szöveg bonyolultsága, tartalma, helyszíneinek száma a gyermek életkorához, érdeklődési köréhez igazodik (Bajzáth, 2022).

A gyermekek a beszéd kialakulásától kezdődően szívesen kommunikálnak a felnőttekkel és érdeklődéssel hallgatják a történeteiket. A legkisebbek általában a róluk, a saját életükről szóló rövid történeteket szívlelik. Kíváncsian hallgatják meg újra és újra azokat, ez teszi lehetővé, hogy ismételten átéljék a legfontosabb élményeket.

Az óvodáskor közepétől pedig az állatmesék, majd a tündérmesék varázslatos ideje következik (Jávorszky, 2009). A meseanyag akkor jó, ha úgy változik, ahogyan a gyerek. Ahogyan nő a gyermek, az érdeklődési köre egyre tágul. A szűk környezetén, a testén, a családján kívül érdekelni kezdi a barátság, a társas kapcsolatok, az állatok és felfedezi a

körülötte lévő világot (Bajzáth, 2022). 2399 mesetípus van (lásd: Aarne–Thompson mesekatalógusát – a szerk.), és ennek százezernyi változata. Kevés olyan téma vagy probléma létezik, amelyre ne találnánk választ a mesékben, és ne találnánk meg a feltett kérdésre a mesékbe kódolt választ, tudást. A mesélés célja az örömszerzés mellett az is, hogy segítségükkel a gyerekek felfedezzék az összefüggéseket a világban, képesek legyenek történetekben gondolkodni, és ebben a rendszerben önmagukat elhelyezni és másokhoz kapcsolódni. Tehát a mesékkel való találkozás elengedhetetlenül szükséges óvodáskorban, mert egyre inkább a varázsmesék biztosítják a gyerekek számára azt a világot, ami a lelki fejlődésük szempontjából fontos lesz, és a személyiségüket pozitív irányban képes változtatni. (Zsubrits, 2021).

4.1. “Sárkány paripán vágattam...” Mesék hatása a gyermekekre

A mese műfaji besorolás szerint elbeszélő irodalmi műalkotás. A mesék keletkezés- és fejlődéstörténetében jól láthatók a fontosabb mozzanatok, amelyek eredményeként ma kézbe vehetjük a különböző mesekönyveket. A mesekatalógusban (Aarne) 2400 fő mesetípus szerepel, melyhez több százezer lejegyzett változat tartozik. Ezen belül a magyar népmeseegyűjtemény több mint húszezer szöveget tartalmaz (Gulyás, 2017).

Kádár Annamária (2023): Mesepszichológia című könyvében a olvasottak alapján összegyűjtöttem a legfontosabb jellemzőket, miszerint a mesék miként fejtik ki hatásukat a gyermekekre. *“Egyszer volt, hol nem volt...”*, *Az üveghegyen is túl...”*, *Egy sűrű erdő közepén...”* kezdő képek biztonságot idéznek elő, a sztereotip kifejezések és az ismétlések, amikkel minden mesénél találkozunk, a hasonló jól csengő kezdősorok a valóságos életből a képzelt birodalmába repítik a mesehallgatót (Kádár, 2022).

Tehát a mesék egyszerűnek és szélsőségesnek mutatják be a világot, mint ahogyan azt a gyermek ténylegesen megéli. Kíváncsiságukat a mesei történetek elégíthetik ki, ezáltal a csodás elemek, a szélsőségesen felnagyított vagy leegyszerűsített szituációk könnyen elfogadhatóvá válnak. Mint jól tudjuk a szétválasztott pozitív és negatív érzések különböző mesefigurákban öltenek testet (jó és rossz szereplők), a polarizáltság pedig a biztonság érzését nyújtja (Kádár, 2023).

A mesében minden lehetséges, a vágyteljesítés itt ugyanúgy biztosított, ahogyan a szimbolikus játékokban. Bárki bármivé átváltozhat és visszaváltozhat. Egykori csoportomban a Bánfalvi Óvoda - Kindergarten Wandorf Gesztenyés Körúti Tagóvodájában Zilahi Józsefné

főisk. doc., Stöckert Károlyné Főisk. adj., és dr. Ráczné Főző Klára főisk. doc. által kidolgozott II. Óvodai nevelés, játékkal, mesével programban dolgoztam. Amelynek lényege a kisgyermek fejlesztésének nyelve, eszköze: a játék és a mese. Ez a program a gyermeklélektani ismeretekből, a gyermek megismeréséből indul, és választ keres arra, hogy milyen irányban, hogyan fejleszthető tovább! Egykori csoportomba járó 6 éves Kende ebben a szemléletben nevelkedve kiragadta a lényegét és úgy fogalmazott a szabadjáték során:

“Bármiből lehet akármí, akármiből lehet bármi.”

A mesei kettős tudat lehetővé teszi a valóság átalakítását és a pillanatnyi szükségletek megjelenését. Mesehallgatáskor a feszültség levezetése a képzeletben megy végbe, míg a játékban mozgás, cselekvés által. A képzeleti azonosulás biztosítja a gyerekek mesehősökkel és a történetekkel való személyes identifikációit, amely során a személyes élettémények hangsúlyozottan teret kaphatnak. További mesei motívumok még: az ellentétek preferálása, az ismétlések, a veszély és megmenekülés eseménye (Zsubrits, 2021).

A kisgyermeknek meg kell küzdenie a csalódásokkal, a konfliktusokkal, a testvérféltékenységgel, a függetlenedési törekvésekkel, de ki kell alakítania öntudatát, önértékelését és erkölcsi kötelességtudatát is. Mindehhez a racionális megértés helyett a gyermeki gondolkodás olyan sajátosságai járulnak hozzá, mint a képzelődés, a fantáziálás, az ábrándozás, az álmodozás vagy a vágyakozás. A pozitív érzések mellett a mese lehetőséget ad a negatív élmények, érzések, szorongások, félelmek átélésére is. Emellett a mesék az aktuális belső feszültségek, a pillanatnyi szükségletek feldolgozásához, értelmezéséhez ugyancsak hozzájárulnak. A mesékben található példák megfelelő kapaszkodót adhatnak számukra. A különféle mesealakokban pedig elfogadható formában ölthetnek testet a gyerekek saját élményei, olykor akár a félelmetesnek, ijesztőnek tűnő tapasztalataik is. Ezt szolgálja a meseszereplőkkel történő azonosulás (Bruno, 2000).

Az ismétlődő elemek a ráismerés örömét biztosítják, és a bekövetkezésük után feszültségoldó hatásúak. A mesék kedvező befejezése a kezdeti problémák után megoldást, harmóniát kínál, ami szintén hozzájárul a feszültségteremtéshez és a feszültség levezetéséhez, a katarzisz átéléséhez (Zsubrits, 2021). A kezdő sorok, hasonlóan a jól csengő záró sorokhoz, biztonság érzetet nyújtanak és a képzelet birodalmából a valóságos életbe repítik a mesehallgatót.

„Így volt, mese volt, minden szava igaz volt.”

„Így volt, mese volt, talán igaz se volt.” „Itt a vége, fuss el véle” (Kádár, 2022)!

4.2. A meserajz elemzési módszer elméleti háttere. Inspiráló utazó mesém

*A világ mindig gyönyörű, nem azért, mintha
valóban az volna, hanem azért, mert én úgy látom.* Hrabal, 2014

Munkám során arra törekszem, hogy olyan mesék kerüljenek a repertoáromba, amikkel szívemmel- lelkeimmel azonosulok tudok. Így vagyok képes élvezetesen elmesélni a történeteket, törekedve arra, hogy a varázslatot ne törjem meg magyarázattal, értelmezésekkel. Csukás István szavait idézve- “ *a gyermek szeme azt is észreveszi, amit mi hiába nézünk, nem látjuk*”... A népmese születését valamennyi esetben befolyásolta az az érzelmi érintettség, amelyben keletkezett. Ez lehetett pozitív érzélem, mint például öröm, boldogság, kalandvágy, bizalom, vagy ennek az ellenkezője, a negatív érzélem, mint például düh, félelem, csalódottság. Az első mesék az első elmondójuk pillanatnyi érzelmi “telítettségéből” indultak útjukra, majd formálódtak az idő folyamán annak megfelelően, hogy az őket hallgatók és továbbadók milyen közös, mindenki számára átérezhető és átélhető részeket tartottak meg és adtak tovább belőlük. Nógrády László Szavaival élve “*A mesében megmarad minden, ami egyébként örökre elveszett volna számunkra*” (Kádár-Kerekes 2023:136.o.)

A diplomamunkám egy népmesére épül, mégis fellelhetőek benne pozitív és negatív érzelmeket kiváltó jelenetek egyaránt. Kiválasztásánál elsősorban fontos szempont volt, hogy a három és hat év közötti gyermekek számára egy időben történő mesebefogadásában ne okozzon lélektani nehézséget, vagyis a vegyes csoportba járók számára egyaránt befogadható legyen. A népmesék repertoárja igen széles. Számomra több, kedves állatmese, tündérmese, novellamese közül esett végül a választásom *A szerencsepróbáló királyfira*. A mese hallgatásra való hangoldódást nagyon fontosnak tartom. Ehhez különféle eszközöket is alkalmazok, mint például a harang, a mese doboz, a gyertya és a kendő. A tér, amit közösen rendezünk be a meshallgatáshoz a valóságból egy mesés világa varázsolja a hallgatókat és engem. A mese harang hangja és a gyertya fénye megtölti a teret, ami már nem a valóság birodalmához tartozik, sokkal inkább a képzelethez, ami mese közben a gyermek lelkében elevenedik meg. Ahogy Winnicott fogalmaz, a híres brit pszichoanalitikus a mese mentális teret- a realitás és a képzelet egymásba mosódik, a kölcsönhatás eredményeképpen pedig akár a valóság is megváltozhat, ha azt a belső képeink által megszelídítjük (Kádár- Kerekes, 2023). Nagyon fontosnak tartom, a megfelelő mese kiválasztását a hangulatteremtést követően a mese fejből történő előadását, hogy közben lehetőségem legyen folyamatos szemkontaktust tartani a gyermekekkel, a csoporttal. Csak így válhat a mesém közös alkotássá a hallgatóval. A

mese alatt a folyamatos egymásra figyelés segít, hogy hitelesen, érzelmi intenzitásomnak megfelelően adjam át az adott történetet, valamint élvezettel legyek jelen a meseélmény megélésében. Hisz a történet élményszerűségét nem a racionális átgondolás, hanem az érzelmekkel átszőtt fantázia adjam (Zsóka, 2007).

Bár a mese elmondásánál a tartalomhűsége és a szöveghűsége egyaránt törekszem, nincs két egyforma előadás, ahogy nincs két egyforma nap sem a gyermek életében, az óvodában. *“A mese népköltészeti alkotás, és nem egyéni szerzői joggal védett mű, nem kell törekednünk a szó szerinti szöveghűsége.”* (Rajjai, 2004)

Az óvodába bekerülő gyermekek már sokat tudnak a világról, felismerik a közelében élőket, állatokat, növényeket, de még nem igazodnak el biztonsággal az őket körülvevő tágabb környezetben. Ezért fontos, hogy olyan mesékkal gazdagítsuk repertoárunkat, amelyek elősegítik a képzeletük kibontakoztatását (Bajzáth, 2015).

5. A rajz az én képzeletem festménye, vagyis a rajz szerepe

*“A gyerek, amikor rajzol újjáteremti a világot.
Rajzolni jó, de a kisgyermek számára fantasztikus élmény lehet.”* Feuer, 2000: 5

A gondolatok közlésének elsődleges eszköze maga a nyelv, amely egyetemes eszköz, amit minden normálisan fejlődő ember képes elsajátítani. Ahhoz, hogy a gyermek kommunikálni tudjon, meg kell tanulnia megfelelően használni a szavakat, hogy mondatokat legyen képes alkotni (Atkinson, 2005). A nyelv egy olyan többszintű rendszer, amely szavak és mondatok segítségével hozza kapcsolatba a gondolatot és a beszédet (Chomsky, 1965). Nyilvánvaló, hogy a gyerekeknek nincsen könnyű dolguk a nyelv elsajátításánál, nemcsak a megfelelő beszédhangok terén, hanem a nyelv összes szintjén otthonosan kell mozogniuk, és a hangokat ezernyi szóvá, a szavakat gondolatokat kifejező mondatokká kell szervezniük (Atkinson, 2005).

Azonban, ha a gyermek képtelen szavakba önteni gondolatait, nem verbális úton próbálja meg kifejezni önmagát; eszköz segítségével papírra veti azokat. Tehát kézenfekvő eszköz számára a rajzolás, általa pozitív és negatív érzelmeiket szavak nélkül is képesek kifejezni (Feuer, 2000).

Feuer Mária (2000) úgy fogalmaz, hogy a pszichológia egyik tárgya a rajzolás, mert ez egyfajta módja a tudatalatti felszínre hozásának, a legbelső lényünk kifejezésének.

A rajzolás alapfeltételei már a kommunikáció fejlődése előtt elkezd csiszolódni, a ceruza kézhezvétele mellett szükséges egy bizonyos introspekciós képesség is, azaz egyfajta

önmegfigyelés, melyben a személy a belső gondolatait, vágyait és észleleteit tudatosan közvetíti magának.

Szükséges továbbá az absztrakciós képesség, vagyis lényeges tulajdonságok kiemelése, mindemellett a megfelelő verbális szint elérése is. Az agy a szem és a kézmozgások fejlődésében nagy jelentőséggel bír a központi idegrendszerre az ábrázoló tevékenység. Szoros összefüggésben van a kéz finommotorikájának fejlettsége a gondolkodási funkciók kibontakoztatásával és differenciálódásával (Feuer, 2000).

A gyerekrajz csodálatos, a lélek tükre. Egyrészt olyan tükörkép, amelyben megmutatkoznak a különböző pszichés megnyilvánulások, általa láthatóvá válik a rajzoló belső világa (Zsubrits, 2021). Másrészt a gyermek számára a rajzolás célja az örömszerzés, a stressz levezetés, alkotás, új dolog létrehozása, és az időtöltés (Feuer, 2000).

Az alkotásokon visszaköszön az óvodás lelki világa, láthatóvá teszi képzelete szüleményeit. Saját világát újjá teremtve a színekkel varázsol, élvezi az önfeledt maszatolást; átérzi az alkotás varázsát, ezzel kifejezve gondolatait. A gyermek számára szemmel láthatóan egy fantasztikus élményt nyújt az alkotás. A rajzolás előnye, hogy nem kell hozzá olyan magas szintű absztrakció sem, mint a verbális közléshez. A lerajzolt tárgyak vagy események nem feltétlenül követik a reális világ logikai vagy téri rendjét, vagyis a rajzon az elevenedik meg, ami az esemény felidézése folyamán a gyermek számára fontos (Gerő, 2015). Kiemelt hatású a színhasználat, abban az értelemben, hogy a rajz egészen vagy bizonyos részein milyen mértékben nyilvánul meg a színezési kedv. A gazdag képzeletű, általában felszabadult gyermek rajzán a változatos, sokszor a realitástól eltérő színezés rendszerint az érzelmileg hangsúlyos részleteket jelzi. Nem tudatos szimbolika ez, inkább a rajzos "eseményátélés" fölkelte érzelmek és indulatok következtében "eljátszadzik", elidőzik bizonyos részletekben (Gerő, 2015). Tehát a rajzolás a korai gyermekkori személyiség megismerésének érvényes eszközét jelenti, hiszen ekkor még a gyerekek verbálisan kevésbé hatékonyak és a képi kifejezéssel könnyebben feltárukozhatnak, különböző kompetenciával rendelkező szakemberek tudományterületek más-más nézőpontból következtethetnek a személyiség összetevőire (pl. Malchiodi, 2003; Vass, 2011; Tihanyiné, 2013).

5.1 Meserajz

A pedagógiai pszichológiai, a nevelés-lélektani személyiség megismerési módszerek az eredményesebb pedagógiai munkát hivatottak támogatni (pl. Tóth, 2004; Kósáné, 2001;

2010).A különböző típusú rajzelemzési eljárások is ide tartoznak (pl. Tihanyiné, 2013), valamint a mesekép elemzési módszer is, amelyre dolgozatom épül. (Zsubrits, 2021)

Az elképzelt mesekép lerajzolása releváns eszközként áll rendelkezésre az óvodáskorú gyerekek személyiségének megismeréséhez (Hegedüs, 2015; Zsubrits, 2019; 2020; 2021; Unger, 2020; 2021). A belső kép és a lerajzolt kép egymással szoros kapcsolatban áll (Luquet idézi Piaget, Inhelder, 1999). A létrejött rajzkép fontos kiindulópontja a spontán produktív képzeleti funkció, a képalkotó képesség, amelynek eredményeként jól érzékelhető a kisgyerekek teremtő képzelete, fantáziája, valamint az aktuális meséhez fűződő emocionális viszonyulása. A gyermek jellemzően azt jeleníti meg a lapon, ami érzelmileg a legfontosabb számára, és ami a képzeleti működésének és a grafikus kifejezésének köszönhetően egyetlen képpé strukturálódik (Zsubrits, 2021).

A mesehallgatás lényeges eleme a belső képalkotás, a képi elaboráció során feldolgozásra kerülnek az emlékezeti információk és a tudatalatti konfliktusok, feszültségek. Szembetűnő, hogy a keletkező képek mindig nagyon erős érzelmi színezetet kapnak, és az óvodáskori érzelemvezérlésű képzeleti működésnek olyan fontos sajátosságaival találkozhatunk, mint a fantáziagazdagság, a csapongás, illetve a képzeleti és a valós képek összekapcsolódásának könnyedsége (Zsubrits, 2021). A valóságot inkább követő gondolkodásmódot majd a 6-7 éves kortól felerősödő reproductív képzeleti működés (Kádár, 2012).

A grafomotoros kivitelezés minősége nyilván közrejátszik a végeredményben, de a rajzképen megjelent tartalom önmagában is érvényes üzenetet közvetít. Valamint jól látható, hogy a készítője számára az aktuális mese cselekményéből, a szereplők viselkedéséből mely momentumok válnak meghatározóvá. Azonban a gyerekek meseképváasztásai, a pillanatnyilag érvényes vizuális tartalmak előfordulása és a hozzájuk kapcsolódó értelmezések gyorsan változhatnak. Gerő Zsuzsa (2017) azt emeli ki, hogy a gyerekek rajzaiban az emocionális sűrítés, az élményfeszültség képi kifejezésbe tömörül, és egyetlen rajzképben többféle élmény, érzés kapcsolódhat össze. A sokféle hasonló érzés, egyetlen érzelmi jelentéshez vezethető vissza, amely számtalan kifejezési, megformálási lehetőséget képes előidézni (Bagdy, 2013). Carl Gustav Jung (1993) értelmezésében is a szimbolikus kép a konkrét, a szokásos jelentésen túl további jelentésadások lehetőségét hordozza magában. A gyerekrajzokban megtaláljuk azoknak az egyre gazdagodó és visszatérő motívumoknak a körét, amelyek az univerzális érvényességük mellett az egyéni gondolkodásmódról szintén árulkodnak (Nagy et al., 2018). Illetve a nemi különbségekből adódó reagálások is jól megfigyelhetők az ábrázolásokban.

A meserajz elemzéshez nagyban hozzájárul a gyermekekkel folytatott beszélgetés, mert a szóbeli kiegészítések olyan rendszerezhető ismeretekhez vezetnek, amelyek nemcsak kizárólag megerősíthetik a rajzokon láthatókat, hanem még összetettebb, teljesebb értékű megoldást eredményeznek (Zsubrits, 2021).

A gyerekektől kért rajzok tehát koncentráltan tartalmazzák mindazt, amihez a hallott meséből érzelmileg ragaszkodnak, amivel azonosulni tudnak. A szimbolikus gondolkodásnak köszönhetően a választásaik, az elkészült meseképek helyettesítik, illetve utalnak a teljesebb mesei történetre, és szimbolikus formában kifejezik mindazt, ami a lelki életük szempontjából aktuálisan, vagy akár visszatérően is fontossá válik (Zsubrits, 2021).

6. Szakirodalmi összegzés

A diplomamunkám kezdetén a szakirodalmi kutatásban a pedagógus gyermek szülő hármass kapcsolatából kiindulva, a gyermek egyik kiemelt tevékenységformájára alapozva dolgozatomban részletesen bemutattam a mesehallgatás és a rajzolás szerepét.

A gyermek személyiségének mégismeréséhez és lelkivilágának feltárásához nélkülözhetetlen formájába, a rajzelemzés. Zsubrits Attila (2023) könyve nagyban hozzásegített ahhoz, hogy az óvodáskorú gyerekek meserajzainak elemzését a témához kapcsoljam.

A mesei nevelés, mesére nevelés már magzati korban kezdődik, amikor az anya-apa mesél a magzatnak (Bajzáth, 2023). Ahogy nő a magzat, a kisgyermekkor éveken át egészen az idős korig segítségünkre van a mesék varázslatos ereje, ami akkor jó, ha úgy változik, ahogyan mi magunk az évek alatt.

A felnövekvő gyermek első éveit és társadalmi lénnyé válásához szükséges alapjait családi környezetben szerzi meg. Állandó felnőttel való szeretetkapcsolat indukálja, serkenti aktivitását, érdeklődését, gondolkodását, kezdeményezéseit, vagyis azokat a készségeket, amelyek individualizációját és társadalmi beilleszkedését megalapozzák. (Murányi-Kabainé, 1998) Bár a családok szocializációs feladataikat nem egyforma attitűdökkel, képességekkel, áldozatkészséggel és eredményességgel látják el, a szocializáció szerves és nélkülözhetetlen része a személyiség fejlődésének (Murányi-Kabainé, 1998). Ebben a környezetben tanul meg gyermek kommunikálni, a gondolatok közlésének elsődleges eszköze maga a nyelv, amit minden normálisan fejlődő ember képes elsajátítani (Atkinson, 2005). Ehhez segítségül szolgál a kicsi gyerekeknél a mesehallgatásra hangoló höcögtető-k-ringatók, a dúdolók, a

mondókák (Bajzáth, 2023). Ha gyermek képtelen szavakba önteni gondolatait, nem verbális úton próbálja meg kifejezni önmagát; eszköz segítségével papírra veti azokat (Feuer, 2000)

A pszichológia egyik tárgya a rajzolás, ez egyfajta módja a tudatalatti felszínre hozásának, a legbelső lényünk kifejezésének. A szabad rajzok és a tematikus rajzok is alapvetően lelki megnyilvánulásokat, érzelmi viszonyulásokat, szándékokat, vágyakat közvetítenek (Zsubrits, 2021).

A gyermeket szűk környezetén, a testén, a családján kívül érdekelni kezdi a barátság, a társas kapcsolatok, az állatok, a világ. 2399 mesetípus van (lásd: Aarne–Thompson mesekatalógusát – a szerk.), és ennek százezernyi változata. Kevés olyan téma vagy probléma létezik, amelyre ne találnánk választ a mesékben, és ne találnánk meg a feltett kérdésre a mesékbe kódolt választ, tudást. A mesélés célja az örömszerzés mellett az is, hogy segítségükkel a gyerekek felfedezzék az összefüggéseket a világban, képesek legyenek történetekben gondolkodni, és ebben a rendszerben önmagukat elhelyezni és másokhoz kapcsolódni (Bajzáth, 2022)

Szülőként, pedagógusként a mesék mágikus óvó-védő erejével a belső iránytűhöz segíthetjük a kisgyerekeket, amellyel nemcsak a saját, erős alapokon álló várásban tájékozódik biztonságosan, hanem elindulhat szerencsét próbálni is, ha eljön az ideje (Bajzáth, 2015). A nevelés során a pedagógus hű társa a gyermeknek, mind a ketten tévedhetnek, tanulhatnak, tapasztalhatnak és fejlődhetnek (Kádár-Kerekes, 2023: 15.o.). Ezalatt az út alatt egymást támogatva a nehézségekkel megküzdve, élük meg az örömet, a szomorúságot, a csalódottságot, a kétségbeesést, a dühöt a félelmet. A pedagógus munkánkra nagyban kihat, mennyire vagyunk képesek megírni, átírni és értékelni az életmesénket, tisztelettel és elfogadással tekinteni önmagunkra és saját utunkra (Kádár-Kerekes, 2023: 14.o.).

Tehát a mesékkel való találkozás elengedhetetlen az óvodáskorban, mert egyre inkább a varázsmesék biztosítják a gyerekek számára azt a világot, ami a lelki fejlődésük szempontjából fontos, és a személyiségüket pozitív irányban képes változtatni. A játszás élményét sem helyettesítheti semmi más, úgy a mesehallgatás élményét sem (Zsubrits, 2021).

A diplomamunkám meserajz elemzésre épült, a mese kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy a három és hat év közötti gyermekek számára egy időben történő mesebefogadásában ne okozzon lélektani nehézséget. A mese lehetőséget adott az érzelmek átélésére, a képzeleterő és a fantázia kibontakoztatására, aktuális belső feszültségek, a pillanatnyi szükségletek feldolgozásához, értelmezéséhez ugyancsak hozzájárult. A mesében található példák megfelelő kapaszkodóként szolgálnak, a különféle mesealakokban pedig elfogadható formában ölthetnek testet a gyerekek saját élményei (Bruno, 2000). *“A mesében megmarad*

minden, ami egyébként örökre elveszett volna számunkra” (Kádár-Kerekes, 2023:136.o.) A mesei kettős tudat lehetővé teszi a valóság átalakítását és a pillanatnyi szükségletek megjelenését. Mesehallgatáskor a feszültség levezetése a képzeletben megy végbe, míg a játékban mozgás, cselekvés által (Zsubrits, 2011).

A mese ihlette rajzok olyan tükörképként szolgálnak a felnőttek számára, amelyben megmutatkoznak a különböző pszichés megnyilvánulások, általa láthatóvá válik a rajzoló belső világa. Egy adott meséről készült rajz többféle elemzési aspektus mentén vihet közelebb bennünket a gyerekek belső világának megismeréséhez, pszichés folyamatainak megértéséhez. Vagyis az elképzelt mesekép lerajzoltatása releváns eszközként áll rendelkezésre az óvodáskorú gyerekek személyiségének megismeréséhez (Hegedüs, 2015; Zsubrits, 2019; 2020; 2021; Unger, 2020; 2021) Ahogyan Feuer is írja *“A gyerekek, amikor rajzol újjáteremti a világot. Rajzolni jó, de a kisgyermek számára fantasztikus élmény lehet.”* (Feuer, 2000: 5) A gyerekraajzok csodálatosak, a lélek tükre. A gyerekektől kért rajzok tehát koncentráltan tartalmazzák mindazt, amihez a hallott meséből érzelmileg ragaszkodnak, amivel azonosulni tudnak. A szimbolikus gondolkodásnak köszönhetően a választásaik, az elkészült meseképek helyettesítik, illetve utalnak a teljesebb mesei történetre, és szimbolikus formában kifejezik mindazt, ami a lelki életük szempontjából aktuálisan, vagy akár visszatérően is fontossá válik.

A mesék kedvező befejezése a kezdeti problémák után megoldást, harmóniát kínál, ami hozzájárul a feszültség levezetéséhez, a katarzis átéléséhez (Zsubrits, 2011). A kezdő sorok, hasonlóan a jól csengő záró sorokhoz, biztonság érzetét nyújtanak és a képzelet birodalmából a valóságos életbe repítik vissza a mesehallgatót.

“Aki hosszabb mesét tud, most a sárkány után fut.

Többet akarsz hallani? Utána kell szaladni! “

7. Saját kutatási eredmények bemutatása és elemzése

1., A mese kiválasztása, a mesemondáshoz alkalmas helyszínek felkutatása, intézmények bevonása Rajzpályázat segítségével.

a, A második a mesemondásnak otthont adó intézményekben dolgozó pedagógusokhoz irányuló felmérés elkészítése. A mesemondási szokások és a tehetséggondozás az óvodákban és az általános iskolában kérdőívek kérdéseinek összeállítása és közzététele volt,

b, A mesemondási szokások a családban c kérdőív közzététele.

A kutatás szempontjából nem értékelhető kiküldött, de vissza nem érkezett kérdőívek száma a feldolgozott kutatási anyagokhoz képest elenyésző volt.

2., A harmadik a visszaérkezett kérdőívek kiértékelése, az adatok feldolgozása és az eredmények elemzése volt.

3., A rajzok vizsgálata és elemzése meserajz elemzési módszerrel.

7.1. Kutatás

Kutató munkám egyrészt az óvodás gyermekek körében végzett meserajz elemzésre alapul. Másrészt empirikus kutatás alkalmazásával a szülők körében az otthoni mesemondási szokásokat, valamint a rajzokat készítő gyermekek pedagógusai körében alkalmazott mesemondási módszereket és szokásokat, az intézményben megvalósuló tehetséggondozást vizsgálom. Dewey úgy fogalmaz, hogy az esztétikai tevékenység életben tart bennünket. Nem járulékos vagy választható jellegű része életünknek, hanem a nyelvtanulás előfeltételeihez hasonlóan velünk született képesség aktivizálódása. Minden bennünk rejlő lehetőséget lehet fejleszteni vagy háttérbe szorítani, ez nagyrészt a szocializációs környezet függvénye. A Földön eddig nem találtak olyan emberi közösséget, ahol az esztétikai kifejezésnek ne lett volna helye (Maquet, 2003).

7.2. Otthoni mesemondási szokások

Az otthoni mesemondási szokások empirikus kutatásom során online megosztott kérdőívemben a válaszok eredményeképp feltárhatóvá vált többek között az, hogy a vizsgálatban résztvevő kisgyermeket nevelő szülők körében miként valósul meg az otthoni mesehallgatás. A szokások feltérképezésekor érdemesnek véltem megkérdezni a szülőket arról, hogy a gyermekek a meséket kitől és milyen jellegű meséket hallgatnak szívesen, milyen gyakran és milyen hosszan köti le a gyermekük figyelmét.

7.3. Mesemondási szokások a családban kérdőív értékelése

A kutatásban résztvevő közel 400 beérkező válaszból 383 értékelhető. A szülők 82%-ának meséltek gyermekkorában rendszeresen. Lásd: 1. Ábra: A szülők gyermekkorukban hallgattak mesét. Összesen 313 embernek olvastak gyermekkorában, az ő gyerekeik közül 293-an szeretik a mesét nagyon, 93%- a, vagyis 66 főnek, akinek nem meséltek 63 fő szereti a mesét. A mérés alapján nem kimutatható, hogy azok a szülők, akiknek nem olvastak gyermekkorában, azok kevesebbet olvasnának gyermekeiknek, tehát a szülőnek, nem implikálja, hogy gyakrabban olvas.

2. Ábra: Otthoni mesemondási szokások

Ahogy a fenti táblázat jól szemlélteti a korosztályban a következő arányban oszlottak el a gyermeket nevelő szülők aránya: 19-29 évesek: 27 fő, 29-39 évesek: 196 fő, 39-49 évesek: 76 fő, 49-59 évesek: 9 fő és 59-69 évesek: 4 fő. A 383 kitöltő szülő gyermekeit az alábbiakban szerint három kategóriára osztottam. Az fenti táblázatban szemléltetem azt is, hogy a kitöltő szülők kisgyermekei milyen gyakran hallgatnak mesét:

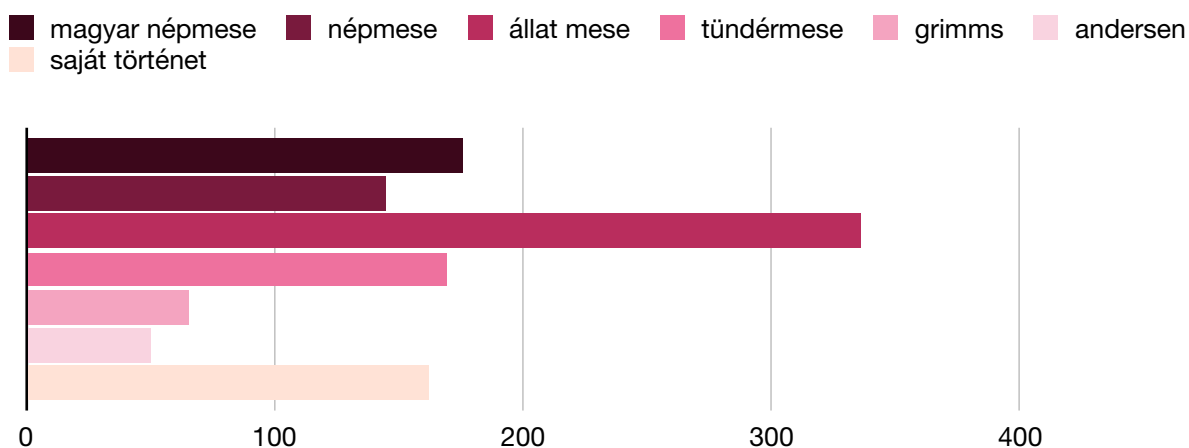
1. Kisgyermek (1-2 évesek): 89 fő, közülük 80 fő naponta hallgat mesét,
2. óvodás korosztály (3-6 évesek): 234 fő, közülük 205 fő naponta hallgat mesét,
3. a kisiskolások (7-12 évesek): 58 fő, közülük 49 fő naponta hallgat mesét.

7.3.1. A mese szeretete számokban

Az alábbi diagrammon kapott eredményeket három egységre osztottam, miszerint a megkérdezettek közül 345 fő a gyermeke nagyon kedveli a meséket, ahogy azt az alábbi diagrammon is jól látható. Ezzel ellentétben kevésbé csak 22 gyermek szereti a meséket és csak 6 gyermek nem szereti azokat hallgatni. Lásd: 3. Ábra: Otthon hallgatott mesék

7.3.2. Családban hallgatott mesék

További érdekes adat, hogy 383 szülő meséit a gyermekek 88%-a felszokta eleveníteni, azonban csak 54 % szokta azt eljátszani. A szülőktől szerettem volna megtudni, hogy a gyermekek milyen meséket hallanak otthon: leggyakrabban állatmeséket 336 fő, (30%) tündérmeséket 169 fő, (16%) magyarnépmeséket 176 fő, (15%) népmeséket 145 fő, (13%) és saját történeteket 162 fő, (15%) hallgatnak..

4. Ábra: Gyermekek által kedvelt mesék

8. Empirikus kutatás

Az alábbiakban a mesemondási szokások és a tehetséggondozás az óvodákban és az általános iskolában kérdőívben a válaszok eredményeképp feltárhatóvá vált többek között az, hogy a vizsgálatban résztvevő pedagógusok miként gondolkodnak a mese fogalmáról, elemeiről, a mese értékközvetítő szerepéről, milyen gyakran látogatnak kulturális tevékenységeket, mely népmeséket alkalmazzák szívesen, hogyan elevenítik meg ábrázolás során saját világképüket a gyermekek, miként fogalmazzák meg gondolataikat, érzelmeiket, hogyan tükrözi alkotásukat, miként teremtik újra a számukra közvetített kultúra elemeit. (Exhumán Tanácsadó, 2013) *A diplomamunkámban szereplő rajzokat készítő gyermekek pedagógusai körében végzett empirikus kutatásom arra keresi a választ a pedagógusok körében, hogy képesek-e azonosulni az általuk alkalmazott mesékkal, valamint összefüggést kerestem, hogy vajon befolyásolja-e őket az, hogy gyermekkorukban meséltek-e nekik vagy sem.*

A résztvevők az alábbi településeken dolgoznak: község 11 fő (45,8%) , kisváros 5 fő (20,8%), nagyváros 4 fő (14%), megyeszékhely 4 fő (14%).

	Község	Kisváros	Nagyváros	Megyeszékhely
	11 fő 45,8%	5 fő 2,8%	4 fő 14%	4 fő 14%

A korosztályokat az alábbiak szerint osztottam fel: 19-29 év között 3 fő (12,5%), 29-39 év között 7 fő (29%), 39-49 év között 7 fő (29%), 49-59 év között 4 fő (17%), 59 felett 3 fő (13%).

	19-29 év között	29-39 év között	39-49 év között	49-59 év között
	3 fő 12,5 %	7 fő 29%	7 fő 29%	4 fő 17%

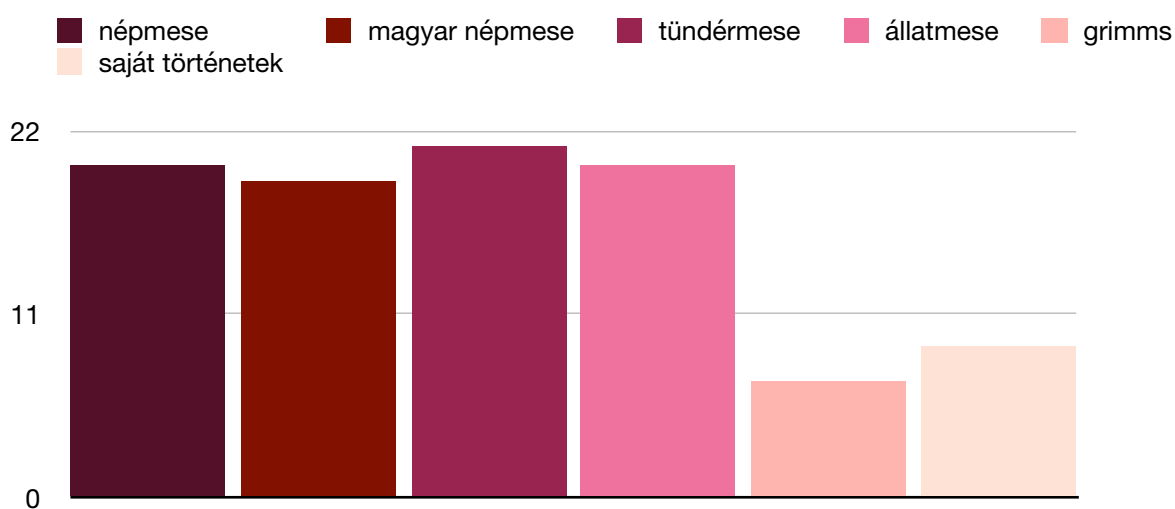
8.1. Empirikus kutatás eredmények

A legújabb nemzetközi és hazai kutatási eredmények arról számolnak be, hogy az emberi életút első éveinek nem csak előkészítő, felkészítő, bevezető funkciója van. A kisgyermek nem csupán a felnőtt viszonylatában értelmezendő, hanem önmagában, gyermeki mivoltában, saját állapotában, értékeiben, létezésében és kapcsolatrendszerében is. Vitathatatlan tény, hogy az ingergazdag, stimuláló környezet, a boldog gyermekkor, a feltétel nélküli elfogadás és a mindent átható szülői, nevelői szeretet képezik a kisgyermeknevelés alapjait. Hosszú távon tehát csak a családot, a szülői és kisgyermeknevelői munkát alapvető értéknek tekintő társadalom lehet versenyképes, amely lelkiileg, testileg egészséges generációkat képes felnevelni. A gyermekek fejlődését segítő eszközként szolgál a rajzolás is (Exhumán Tanácsadó, 2013). Lásd: Ábra: Művészeti nevelés az intézményben.

A művészetek közül hagyományosan az irodalom, amelyben a létezés legkülönfélébb szféráiból származó események kínálóznak azonosulás és élmény tárgyául. A felnőttkorra

elvárt, szokásszerűvé lett olvasás követelménye is innen ered, mint ahogy az is, hogy az ilyen felnőttek képesek megszerettetni jó esetben az olvasni még nem tudó gyermekekkel az irodalmat a mese élményszerű előadásán keresztül, szülőként vagy pedagógusként. A kulcs tehát a kezünkben van, hogy az irodalom bevonódjék a személyiség alakításának tevékenységébe. A válaszadó pedagógusok közül 83,3% -nak meséltek gyermekkorában és úgy vélik, hogy a gyermekkori tapasztalatai a mesével kapcsolatban nagy mértékben, 90% -nak befolyásolják jelenlegi mesemondási szokásaikat és a meséhez fűződő viszonyukat.

A kutatásban részt vett pedagógusok 95,8 %-a képes azonosulni az általa alkalmazott mesékkel munkája során, amelyek közül állatmeséket 20 fő (83%), tündérmeséket 21 fő (87,5 %), magyarnépmeséket 19 fő (79%), más népmeséket 20 fő (83,3%), Grimms meséket 7-en (29%), saját történeteket 9-en (38%) mesélnek.

6. Ábra: Alkalmazott mesék

A válaszadók 90%-a kedveli a népmeséket, amelyek közül szívesen és gyakran alkalmazzák a következőket: *A csillagszemű juhász, Az okos lány, Macskacicó, A szállást kérő róka, A kőleves, A szördisznócska meg a fekete kakas, - bukovinai székel népmese; Szép CERCERUSKA, Ribike, Mirkó királyfi, Vas Laci, Sánta Muki, Rózsa és Ibolya, Az aranyálca... stb*
Valamint munkájuk során szívesen nyúlnak a következő gyermekirodalmakhoz:

Benedek Elek, Illyés Gyula, Zilahy Józsefné: Mese- vers az óvodában - gyűjteménye, Zilahy Józsefné: Óvodai nevelés játékkal- mesével- Tél, tavasz, nyár, őszi mese - vers válogatása, Bajzáth Mária gyűjteményei, valamint pl.: Móra Ferenc, Lázár Ervin, Fésűs Éva... stb

8.2. Tehetséggondozás

A megkérdezett pedagógusok munkahelyén 60% -ban van tehetséggondozó program, 70% támogatja a tehetséges gyermekeket, akiket egyéni fejlesztési tervvel nevelnek. Azoknak a nagy csoportos gyermekek szüleinek, -akik az mszszt vizsgálaton különösen jól teljesítettek- tehetséggondozó lehetőségeket ajánlanak.

8.2.1. Mesemondási szokások

A mesemondás nélkülözhetetlen eszközei a nonverbális kommunikációs megoldások is (pl.: tekintet, mimika, gesztusok, testtartás stb.) amelyek hatásos kifejezőerejük által fokozhatják a bemutatás szemléletességét (Tancz, 2009).

A pedagógus személyisége mellett, nagyon fontosnak tartom a jól átgondolt és kialakított mesemondási szokásokat az óvodai csoportokban és az általános iskolákban, ezért a válaszadó pedagógusokat megkérdeztem, hogy ők milyen módszereket alkalmaznak a mindennapokban.

A mesemondási szokások ezekben a csoportokban, a csoport szokás- és szabályrendszeréhez igazodva 90% -ban meghitt és békés környezetben zajlik. Jellemzően besötétített teremben, hangulatfényekkel, mondókával és dalokkal színesítve, alkalmanként hangszerek kíséretében.

Mese gyakorisága az intézményben					
	Naponta	Hetente 3-4	Hetente 1-3	Havonta	Soha
Könyvből történő mesélés gyakorisága.	17 fő	3 fő	2 fő	2 fő	0
Fejből történő mesélés gyakorisága.	13 fő	4 fő	3 fő	4 fő	0

7. Ábra: Mese gyakorisága az intézményben

Az óvodában 88% -ban a mese mondás fejből történik, naponta 13 fő, hetente 3-4 alkalommal 3 fő, hetente 1-3 alkalommal 2 fő és havonta 2 fő mesél könyvből. Míg fejből 13 fő naponta, 3 fő gyakrabban mesél hetente, hetente alkalmanként 2 fő, havonta pedig 4 fő mesél fejből. Az óvodában alvás előtt mindennapos a könyvből olvasás, ami hosszabb lélegzetvételű, olykor a gyerekek által hozott könyvekből történik.

Mese felevenítése, dramatizálása az intézményben					
	Naponta/ fő	Hetente 3-4/ fő	Hetente 1-3/ fő	Havonta/ fő	Soha/ fő
A hallott mese felevenítése	10	4	5	5	0
Hallott mesék eljátszása, dramatizálása	4	6	9	4	0

8. Ábra: Mese felevenítése, dramatizálása az intézményben

A mesét gyakran követi rajzolás vagy dramatizálás élményfeldolgozás céljából. Ez van, hogy szabadon megvalósuló tevékenységi forma, azonban olykor kötött formában zajlik, kérésre. A hallott meséket olykor eljátszák, dramatizálják 4 helyen napi szinten, 15 helyen hetente több alkalommal és havonta 4 helyen. A gyermekek a hallott meséket általában 10 helyen mindennap felelevenítik, hetente 9 helyen, havonta pedig 5 helyen.

Mese felevenítése, lerajzolása az intézményben					
	Naponta/ fő	Hetente 3-4/ fő	Hetente 1-3/ fő	Havonta/ fő	Soha/ fő
Meserajz elemzési módszer alkalmazása.	3	2	6	3	10
A rajzokon a mesében hallottak megjelenésének gyakorisága.	4	3	11	6	0
Szabad rajzolás megvalósulása	22	2	0	0	0
Kötött formában történő rajzoltatás	2	3	11	7	1

9. Ábra: Mese felevenítése, lerajzolása az intézményben

A mese rajzelemzési módszert 3 pedagógus naponta, 8 hetente több alkalommal havonta 3-an, míg 10-en soha sem alkalmazzák. A rajzokon a mesében hallottak 4 helyen naponta, 14 helyen hetente több alkalommal, havonta 6 alkalommal szokott. A gyermekek 22 helyen naponta rajzolnak kötetlen formában, míg két helyen hetente több alkalommal is. Kötött formában 2 helyen naponta, 14 helyen hetente több alkalommal, 7 helyen csak havonta és egy helyen soha sem kerül rá sor.

Kulturális programok szervezésének gyakorisága					
	Naponta/ fő	Hetente 3-4/ fő	Hetente 1-3/ fő	Havonta/ fő	Soha/ fő
Intézményen kívüli kulturális programok szervezése.	0	0	6	18	0

10. Ábra: kulturális programok szervezésének gyakorisága

Kiegészítve az online kérdőívet egy visszacsatoló interjúval azt a következtetést tudtam levonni, hogy a pedagógusok munkájukba beillesztve egyre tudatosabban alkalmazzák a meserajz elemzési módszert, mert ezáltal a szülőkkel és a kollégákkal folytatott közös munka komplexebb és eredményesebb. Azokban a csoportokban, ahol gyakrabban alkalmazzák a

módszert a gyermekek szívesen alkotnak, könnyebben megnyílnak. Így gyerekek személyiségének megismerése és fejlődésük nyomon-követhető. Szerettem volna átfogó képet kapni arról, hogy ezekben az intézményekben hogyan valósul meg a művészeti nevelés. Bizonyos helyek 6 intézmény hetente vesz részt kulturális programon intézményen kívül, azonban 18 helynek csak havonta adódik rá lehetőség. A gyermekek 40% jár intézményen kívüli művészeti foglalkozásra, azonban 50%-uk házon belül kínál lehetőséget művészeti foglalkozásokon való részvételre.

8.2.2. Metafora a pedagógiai kutatásban

A gyermekkor zűrzavaros, érzelmekkel telített időszakában igazi támaszt nyújthat a gyerek számára a mese, amelynek szerepe megváltozik: már nemcsak az ismerősség, az ismétlődések adják a mesehallgatás örömeit. A hallgatására való beállítódás, a kettős tudat (*tudom, hogy mese, mégis hat rám*) az illúzió feszültségét adja: a történetekben végbemenő csodás átváltozások, a minden minden lehet érzését, a veszély és megmenekülés motívuma a tehetetlenség és frusztráció oldódását; az elégtétel motívuma pedig a gyerek kicsiségéből, gyengeségéből fakadó érzéseinek képzeleti megoldását, kompenzálását (Exhumán Tanácsadó, 2013).

Kutatásom során a metaforikus fogalomalkotásban rejlő lehetőségeket tudatosan alkalmaztam. A metafora-vizsgálat gyakori a tudományos kutatásban, amikor olyan jelenségekről van szó, amelyek másként nem vagy nehezen közelíthetők meg, amikor a fogalom nehezen értelmezhető. Bár a mesemondási szokásokat és a rajzok szerepét a családban és az intézményben más szemszögből is megvizsgáltam, szerettem volna a magyar nyelv adta lehetőségeket kihasználva a metafora díszítő elemeit is alkalmazni. (Réthy, 2001; Vámos, 2001a)

Kutatásom során olyan helyzetet teremtettem, amelyben kikerülhetetlen a metafora a válaszadó számára. Kérdőívem írásakor arra törekedtem, hogy a vizsgált személy egy szóképhez forduljon, amikor választ ad. Az interneten megosztott kérdőívben a célzott pedagógus csoport válaszai 100%-ban pozitívak, színesek, és frappánsak, amelyek közül néhányat, példaként az alábbiakban röviden kifejték. (Lásd : 11. ábra: Metafóra a kutatásban)

8.2.3.. *“Amikor mesét mondok az számomra olyan, mint...”*

“Amikor mesét mondok az számomra olyan, mint...” kezdetű mondat önálló befejezésével vezettem rá a válaszadó pedagógusokat arra, hogy hasonlatot alkossanak. Az általuk alkotott mondatok magyarázata segített abban, hogy 1-2 szóval jellemezzem véleményüket és így kiértékeljem, hogy melyek azok a fogalmak, amik jellemzik.... Lásd 11. Ábra: metafora a kutatásban

A célzott pedagógusok válaszai 100%-ban pozitívak, színesek, és frappánsak. Amelyek közül kiemelnék egyet: *Amikor mesét mondok az számomra olyan, mint egy varázslatos világba utazás a gyerekekkel együtt!*

A hasonlat magyarázata: *Aki szereti a meséket, kinyílik számára a világ! Kapcsolatba kerül képzelete által a nagy mindenséggel- a közvetlen környezetén, emberi mivoltunkon túl a transzcendenssel! Fantáziája, kreativitása gazdagodik, gondolkodása fejlődik, az anyanyelvi tudása magasabb szintre lép! Mindezek mellett nagy életbölcsség tesz szert a mesékből: pl.: a bajból mindig van kiút, segítőtársak csatlakoznak melléd, a becsületesség jutalmat érdemel, a gonosz mindig megbűnhődik. Amit két szóval jellemeznék: “utazás, kiteljesedés”.*

Metafora elemzésben megjelent fogalmak: Utazás, Kiteljesedés, Lelassulás, Feszültségoldás, Élvezet, Képzelet, Tapasztalat, Hagyomány Adok-kapok. Lásd: 12. Ábra: metafora kutatás, fogalmak

8.2.4. *“A gyermek számára a rajzolás olyan, mint a...”*

“A gyermek számára a rajzolás olyan, mint a...” mondatot a válaszadó pedagógusok különféle nézőpont felől közelítették meg, az alábbi táblázatban néhányat kiemeltem. Az általuk alkotott mondatok magyarázata segített abban, hogy 1-2 szóval jellemezzem véleményüket és így kiértékeljem, hogy melyek azok a fogalmak, amik jellemzik azokat. Lásd: 13. Ábra: metafora kutatás, fogalmak

A megkérdezett pedagógusok válaszai ebben az esetben is 100%-ban pozitívak, színesek, és frappánsak. Amelyek közül szintén kiemelnék egyet: *A gyermek számára a rajzolás olyan, mint a csokoládé fagyí.* Magyarázat: *“Van aki szereti, van aki nem.”* Legtöbbször megjelent fogalmak pedig a kihívás, türelem, képzelet, szabadság, lelassulás, önkifejezés stb... voltak. (Lásd : 14. ábra: Metafora a kutatásban)

9. Önállóan végzett kutatás bemutatása

A kutatási folyamat három fő részből tevődik össze:

A., A mese kiválasztása, a mesemondáshoz alkalmas intézmények felkeresése: mesélés és meserajz készítése a gyermekekkel. További intézmények bevonása, valamint gyakorlatom során a Várgesztesi *Keltike Ház ismeretterjesztő projekt keretén belül* Rajzpályázat segítségével további rajzok gyűjtése.

B., A visszaérkezett kérdőívek kiértékelése, az adatok feldolgozása és az eredmények elemzése. Valamint a rajzok vizsgálata, meserajz elemzési módszer segítségével.

C., Interaktív mesés kiállítás szervezése és lebonyolítása a beérkezett rajzokból.

9.1. A vizsgálati módszer kifejtése

Zsubrits Attila(2021): Rajzelemzési módszerek az óvodáskorú gyerekek személyiségének megismeréséhez című könyvben a meserajz elemzési módszer alkalmazásakor a következő szempontokat vettem sorra.

A. Instrukciók a mesemondónak:

A szerencsepróbáló királyfi mese elmondását követően kérjük meg a gyerekeket, hogy képzeljenek el egy képet a hallott meséről, és azt a kitalált képet rajzolják le.

2. Instrukció a gyermekeknek:

“Arra kérlek, hogy képzeljétek el azt a képet a meséből, amelyik a legfontosabb volt számotokra, amelyik a legjobban tetszett nektek, és azt a képet most rajzoljátok le!”

3. KÉRDÉSEK:

A tetszőleges technikával készített alkotások hátoldalán továbbá a következő személyes adatok szerepelnek:név, e-mail cím, telefonszám, a készítő neve, életkora, valamint az alábbi kérdéseket válaszolták meg a gyermekek.

1., Melyik jelenet tetszett a legjobban a meséből?

2., Mi az, amiért azt a képet választottad?

3., Volt még olyan rész, amit nagyon szerettél a meséből, melyik volt az? Ezeket a részeket a meséből, miért kedvelted?

4., Volt olyan rész a meséből, amelyik egyáltalán nem tetszett?

5., Mi az, amiért az a jelenet rossz volt?

9.2. Önállóan végzett kutatás ismertetése

Keltike Ház ismeretterjesztő projektjében a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar Neveléstudomány MA szakos hallgatójaként, a tanulmányaim lezárását megelőzően arra vállalkoztam, hogy a gyakorlati teendőim mellett a Várgesztesi Község Önkormányzatában szakmai gyakorlatom alatt interaktív mesés foglalkozást szervezzek és bonyolítsak le. Dolgozatom egy mesére épül, évszakhoz illő mese kiválasztását követően több helyszínen személyesen látogattam el, mesélés és meserajz készítése céljából. Valamint lehetőséget kínáltam kollégáimnak is, hogy saját munkahelyükön a gyermekek által jól ismert, biztonságot nyújtó környezetben békés és meghitt légkörben mondják el a kiválasztott mesét. Kihasználva a gyakorlat adta lehetőségeket a Várgesztesi Keltike Házzal közösen rajzpályázatot hirdetve még több óvodai és iskolai (összesen 7) csoportot sikerült bevonnom.

9.2.1. A tesztfelvétel

Instrukció: *A szerencsepróbáló királyfi* mese elmondását követően: kérjük meg a gyerekeket, hogy képzeljenek el egy képet a hallott meséről, és azt a kitalált képet rajzolják le.

Szabadon választott méretű és technikájú (pl. ceruza, vízfesték, tempera, stb.. kínáltuk fel a gyermekeknek. A felajánlott feladat csoportos formában, kötetlenül, a gyerekek önállóságát szabadon hagyva, a kivitelezést érdemben nem befolyásoló biztató szavakat kerülve zajlott.

A mesét követően a következő instrukció hangzott el: *“Arra kérlek, hogy képzeljétek el azt a képet a meséből, amelyik a legfontosabb volt számotokra, amelyik a legjobban tetszett nektek, és azt a képet most rajzoljátok le!”*, azonban a rajzolást nem tettem kötelezővé. A pedagógusok saját óvodai programjukhoz és szokás- és szabály rendszerükhöz igazítva illesztették be napirendjükbe a mesét és a rajzolást. A tetszőleges technikával készített alkotások hátoldalán továbbá a következő személyes adatok szerepelnek: név, e-mail cím, telefonszám, a készítő neve, életkora, valamint az a meserajz elemzéshez szükséges kérdéseket válaszai a gyermekektől. A pályázatra közel 250 csodás mű érkezett be, amelyek közül 50 rajzot esztétikusan bekeretezve az épület dísztermében kiállításra került. A Rajzpályázat megnyitó ünnepségére a pályázatot beküldő gyermekeket meghívtuk, számukra egy mesés foglalkozással egybekötött interaktív kiállítás látogatással készültem, amelyet magam állítottam össze és bonyolítottam le. Minden pályázó gyermeket díjaztunk az óvodai csoportokat pedig értékes könyvekkel jutalmaztuk. A beérkezett rajzok közül 200 rajz volt

alkalmasak arra, hogy Zsubrits Attila (2021): Rajzelemzési módszerek az óvodáskorú gyerekek személyiségének megismeréséhez című könyvben a meserajz elemzési módszerrel elemezzem.

A meserajz elemzési módszer alkalmazása során az instrukciót, az explorációs kérdéssort és az elemzési szempontrendszert figyelembe vettem. Az elkészült alkotásokon a készítők nevét és életkorát és a meserajz elemzési módszer alkalmazásához szükséges kérdésekre kapott válaszokat a rajzok hátoldalára kerültek a felvételekor és ezek alapján értékeltem őket. A kapott rajzokat szülői beleegyező nyilatkozat aláírásával hozzájárultak. A kutatásban résztvevők nem beazonosíthatóak, csupán nemüktől és életkoruk van feltüntetve, a tőlük kapott adatok összesítve statisztikai elemzésre használtam fel.

9.2.3. Elemzési szempontok

Meserajz elemzés	Érzelmi-hangulati tónus
- Életkornak megfelelő ábrázolási mód - Járulékos tényezők - A rajz hangulata - A feltett kérdésekre kapott válaszok megvizsgálása - Visszatérő jellegzetességek - Színek vizsgálata érzelmek	- Mely színek fordultak elő a legtöbbször a lányok és a fiúk rajzain - Pozitív érzelmi-hangulatú tónus - Negatív vidám érzelmi-hangulati tónus - Preferált mesei tartalmak - Mesekép választási indokok - Megjelenő mesés elemek - Közös és egyéni megoldásmódok

9.3. Hipotézisem

Fő hipotézisem szerint a rajz egy kézenfekvő kommunikációs csatorna a gyermek számára, általa képes érzéseit, gondolatait és vágyait szavak nélkül kifejezni. Egy szóval: mesél!

H 1. ✓ Az első hipotézisem szerint a gyermekek a népmese motívumokat és az általuk kedvelt jelenetet megjelenítik a rajzukon.

H 2. ✓ A kisgyermek számára a rajz lehetőség ad, hogy kifejezze önmagát, ezért rajzából több információ kiolvasható, mint az általa megfogalmazott mondatokból. Azonban a rajzolás utáni magyarázatot, vagyis beszélgetést az alkotásról elkerülhetetlennek tartom.

H 3. — Harmadik hipotézisem szerint a gyermek a valóságot és a képzeletet összeszova a mesében nem hallott elemeket is megjelenít a rajzán.

H 3+1. ✓ A mese érzelmeket vált ki a hallgatóból, amelyek a meserajzokon visszaköszönnék és így arra a következtetésre jutottam, hogy az alkotások hangulata jól tükrözik az alkotóban végbemenő domináns érzéseket.

9.4. Vizsgált rajzok a hipotézis szerint

A megfelelő mese kiválasztásához több kollégáim véleményét kikértem, további meséket kutattam fel és olvastam el, végül egy olyan mesére került a választásom, ami az aktuális időszakba beilleszthető, a jelenetek izgalmasak és a szereplők változatosak. Ezért a vizsgálat során arra vállalkoztam, hogy a gyerekek által *A szerencsepróbáló királyfi* meséről készült alkotásokat meserajz vizsgálati módszerrel analizáljam. **A 7 intézményből 250 meserajz közül 200 óvodás- és kisiskolás által készített rajz volt alkalmas arra, hogy megvizsgáljam őket és hipotéziseimet alátámasszam velük.**

Összesen a 200 rajzból a 3 és 10 éves gyerekek közül 120 fő lány, a fennmaradt 80 fő fiú, akik a mese után feltett kérdésekre választ is adtak. A fennmaradt 50 főtől sajnos nem érkeztek válaszok a kérdésekre a mesét követően, így azokat a rajzokat nem tudtam kiértékelni.

A rajzokat készítő 200 gyerek közül összesen 50 fő iskolás, 120 fő nagy csoportos, 20 fő középső csoportos 10 fő kis csoportos. A továbbiakban az általuk készített mese rajzokat szeretném megvizsgálni és táblázatban szemléltetni a fontosabb részleteket.

1. H. A Szerencsepróbáló királyfi meséről készült alkotásokon megjelennek a mesében hallott jelenetek, különböző népmese motívumok és a mese egyes szereplői. Ezáltal arra a következtetésre jutottam, hogy a gyermekek a mese hallgatás közben képesek érzelmileg azonosulni a mese szereplőivel, így az általuk megelevenített szereplők és a rajz hangulata, valamint az általuk kiragadott jelenet tükrözi az alkotó aktuális lelki állapotát .

A gyerekrajzokban megtaláljuk azoknak az egyre gazdagodó és visszatérő motívumoknak a körét, amelyek az univerzális érvényességük mellett az egyéni gondolkodásmódról szintén árulkodnak (Nagy et al., 2018). A gyerekektől kért rajzok tehát koncentráltan tartalmazzák mindazt, amihez a hallott meséből érzelmileg ragaszkodnak, amivel azonosulni tudnak. A szimbolikus gondolkodásnak köszönhetően a választásaik, az elkészült meseképek helyettesítik, illetve utalnak a teljesebb mesei történetre, és szimbolikus formában kifejezik mindazt, ami a lelki életük szempontjából aktuálisan, vagy akár visszatérően is fontossá válik számukra (Zsubrits, 2021).

A gyermekek jellemzően azt jelenítik meg a lapon, ami érzelmileg a legfontosabb számukra, a képzeleti működésének és a grafikus kifejezésének köszönhetően egyetlen képpé strukturálódik (Zsubrits, 2021). A rajzok közül 120 lány 80 fiú alkotása. A vizsgálat során az

elkészült alkotásokat hat kategóriába csoportosítottam, mert legtöbb esetben a gyermekek a papírra a következő jeleneteket rajzolták le: rét forrással 50 fő, harc 60 fő, a megmenekülés 60 fő, az esküvő 30 fő, és a hintós jelenetet 30 fő.

	Jelenetek				
	Forrás	Harc	Megmenekülés	Hintós jelenet	Esküvő
R A J Z	 1. Gyermekrajz: 8 éves lány	 2. Gyermekrajz: 10 éves fiú	 3. Gyermekrajz: 8.5 éves lány	 4. Gyermekrajz: 6 éves lány	 5. Gyermekrajz: 7 éves lány
	Fiú	30 fő	50 fő	-	-
	Lány	20	10 fő	60 fő	30 fő

15. Ábra: A szerencsepróbáló királyfi jelenetek

Egyes fiúk a 30 fő meghitt békés patak parti eszegetést, legtöbben a pedig 50 fő a harc jelenetét rajzolták le. Addig velük szemben a lányok mind a hat jelenetből inspirálódtak. Legtöbben közülük pozitív hangulatú jeleneteket választották, mint például, amikor a királylány megmenekült 60 fő, az a hintós jelenetet 30 fő, az esküvőt 30 fő a forrás jelenetet 20 fő és a harcot 10 fő.

A mese lehetőséget ad alap konfliktushelyzetekre és azok megoldásának átélésére, ennek tükrében jelennek meg olyan meserajzok, amiben a gyerekek hasonló ábrázolásmódokat alkalmaznak (Bettelheim, 1985). Az emberekről kialakított bizalmi kép, az örömteli, biztonságot nyújtó kapcsolatok szolgálnak alapul (Kósáné-Járó-Kalmár, 1975). Lásd: Ábra: 16: A szerencsepróbáló királyfiról készült meserajzokon megjelent szereplők

A történet hallgatása során minden egyes gyermek, folyamatosan azonosul a szereplőkkel (Bettelheim 1985), a királyfi 135 alkalommal szerepel a rajzokon, 127 alkalommal, a sárkány 78 alkalommal, 10 alkalommal csak a vár jelent meg a rajzokon, szereplők nélkül. Lásd: Ábra: 17: A szerencsepróbáló királyfiról készült meserajzokon megjelent egyéb elemek

A nagycsoportos és kisiskolás gyerekek rajzain megjelennek járulékos tényezők is, mint például időjárási elemek, tárgyak, virágok és a mesében nem szereplő a gyermekek számára fontos részletek. A legtöbb esetben a lányok napot 100 fő, felhőt, 60 fő és virágot 80 fő, bogarakat, és rovarokat 18 fő, fákat 40 fő rajzoltak. A legtöbb esetben a fiúk napot 70 fő, felhőt 36 fő, és virágot 10 fő, bogarakat és rovarokat 10 fő, fákat 48-en rajzoltak.

10. Azonos csoportokban megjelenő, hasonló ábrázolásmódok

A gyermeki kor derűs világ, a grafomotoros kivitelezés minősége közrejátszik a végeredményben, azonban a rajzképen megjelent tartalom önmagában is érvényes üzenetet közvetít (Vajda, 2000). Jól látható, hogy a készítő számára az aktuális mese cselekményéből, a szereplők viselkedéséből mely momentumok válnak meghatározóvá (Gerő, 2017).

Szembetűnő jellegzetességeket véltem felfedezni, az azonos csoportokban készült alkotásokon. Természetesen a papír anyaga és a színek már az első kézbevétel során árulkodnak, hogy mely csoportokban készültek. Azonban az azonos helyen készült rajzok kidolgozottsága, hangulata, és az azonos jelenetek, hasonló ábrázolása is szembetűnő.

Az alábbiakban táblázatokba csoportosítom az azonos helyszínen készült, hasonló ábrázolásmódokat.

1. Azonos ábrázolásmód			
Lány, 9 év	Lány, 10 év	Fiú, 8 év	lány, 8 év
			
6. Gyermekrajz: 9 éves lány	7. Gyermekrajz, lány 8,5 éves	8. Gyermekrajz: 8 éves fiú	9. Gyermekrajz: 8 éves lány

18. Ábra: A szerencsepróbáló királyfőről készült meserajzok hasonló ábrázolása

1. Az első iskolai osztályban szinte teljesen azonosan ábrázoltak a választott jelenetet, részlet gazdag megjelenítés látható a lányoknál, míg a fiúknál középpontban a sárkány szerepel.

Óvodás korban a nemi különbségek felfedezése során a gyermek önmagát is besorolja. A kisfiú felfedezi, hogy olyan, mint az édesapja, példaképként néz rá fel, utánozza. A kislány felfedezi, hogy ő az anyjára hasonlít jobban. A férfias és nőies szerepek ízelgetése, próbálgatása abban a jelenségben csúcsosodik ki, melyet a pszichoanalitikus irodalom *Ödipusz-konfliktusnak* nevez, vagyis az ellenkező nemű szülőhöz vonzódás időszaka)

Az Ödipusz-konfliktus megoldódása során a gyermek számos normát, elvárást észrevétlenül elfogad, belsővé tesz, kialakul a lelkiismeret. Szilárdabbá válnak a nemi szerepek is. A kisfiú egyre fiúsabban beszél, mozog, játékában magas tornyokat, égbe nyíló várakat épít, harcol az ellenféllel; a kislány pedig a női szerepek felé fordul: főz, előszeretettel visel szép ruhákat, mint az édesanyja, arról ábrándozik, hogy majd ő is olyan szép lesz (Exhumán Tanácsadó, 2013).

2. Azonos ábrázolásmód		
Fiú, 7 éves	Fiú, 7 éves	Fiú, 7 éves
		
10. Gyermek rajz: 7 éves fiú	11. Gyermek rajz: 7 éves fiú	12. Gyermek rajz: 7 éves fiú

19. Ábra: 2. Azonos ábrázolásmód

2. Az óvodai és az iskolai csoportokban is látható az egymás mellett ülők azonos ábrázolása, apró eltérésekkel, részben eltérő szín választással. Ahogy ez a fent látott első osztályos gyermekek rajzain is jól látható.

3. Azonos ábrázolásmód		
Lány, 6 éves	Lány, 6 éves	Lány, 5 éves
		
13. Gyermekrajz: 6 éves lány	14. Gyermekrajz: 6 éves lány	15. Gyermekrajz: 5 éves lány

20. Ábra: 3. Azonos ábrázolásmód

3. A harmadik csoportban is jellemző az azonos ábrázolásmód, a kiemelt jelenet és szereplők a középpontba helyezése és az azonos jelenetek választása.

4. Azonos ábrázolásmód		
Lány, 5 éves	Fiú, 5 éves	Lány, 5 éves
		
17. Gyermekrajz: 5 éves fiú	17. Gyermekrajz: 5 éves fiú	16. Gyermekrajz: 5 éves lány

21. Ábra: 4. Azonos ábrázolásmód

4. Bár a negyedik óvodai csoportban a rajzokon megjelenő jelenetek különböznek, mégis olyan hasonlóságot vélek felfedezni, mint a rajz jobb felső sarkában megjelenő aprócska vár.

22. Ábra: 5. Azonos ábrázolásmód

5. Az ötödik óvodai csoportban pozitív ábrázolásmód jellemző, részlet gazdag alkotások, túl zsúfoltság mozgásos jelenetek jelennek meg. A gyerekek rajzaiban az emocionális sűrítés, az élményfeszültség képi kifejezésbe tömörül, és egyetlen rajzképben többféle élmény, érzés kapcsolódhat összesen (Gerő, 2017).

23. Ábra: 6. Azonos ábrázolásmód

6. A hatodik iskolai csoportban szinten azonos ábrázolások vannak: dombok, vár, sárkány.

24. Ábra: 7. Azonos ábrázolásmód

7. A hetedik iskolai osztályban a sárkányok a középpontban túldíszítettek, színesek és varázslatosak. A vár szintén a jobb felső sarokban jelenik meg, hasonló háttérrel a középpontban a szereplőkkel.

2. H. A kisgyermek számára a rajz lehetőség ad, hogy szabadon kifejezze magát, rajzából több információ kiolvasható, mint az általa megfogalmazott mondatokból. Ugyanis maga a rajzolás egy sokkal kézenfekvőbb csatornát kínál a gyerek számára, amivel akaratlanul, ösztönösen és könnyedén képes kifejezni érzéseit, gondolatait. A kommunikációval ellentétben, mert nincsen szükség olyan magas szintű absztrakcióra, mint a verbális közlés folyamán.

A meserajz elemzéshez nagyban hozzájárul a gyermekekkel folytatott beszélgetés, mert a szóbeli kiegészítések olyan rendszerezhető ismeretekhez vezetnek, amelyek nemcsak kizárólag megerősíthetik a rajzokon láthatókat, hanem még összetettebb, teljesebb értékű megoldást eredményeznek (Zsubrits, 2021).

A szerencsepróbáló királyfi					
M E S E R A J Z	Jelenet	 28. Gyermekrajz: 6 éves lány	 19. Gyermekrajz: 5 éves lány	 8. Gyermekrajz: 8 éves fiú	 29. Gyermekrajz: 10 éves fiú
	Hangulat	POZITÍV	POZITÍV	POZITÍV	Pozitív
	Készítő	Lány, 6 éves	Lány, 5 éves	Lány, 8 éves	Fiú, 10 éves
	Kérdések	Kérdésekre adott válaszok			
	1., Melyik jelenet tetszett a legjobban a meséből?	A hintót jelenet tetszett a legjobban.	Amikor megmenekült a királylány.	Amikor kijön a sárkány a tóból.	Amikor megmenti a király a sárkánytól a királylányt.
	2., Mi az, amiért azt a képet választottad?	Mert ez a rész tetszett Nekem a legjobban. Szeretem a népmeséket.	Mert mind a ketten boldogok.	Mert utána kezdődött a harc.	Mert, így megmenekült a királylány és többet nem bánt senkit a sárkány.
	3., Volt még olyan rész, amit nagyon szeretted a meséből, melyik volt az? Ezeket a részeket a meséből, miért kedvelted?	Nem volt olyan, ami ne tetszett volna.	Az egész tetszett.	Tetszett még az is amikor harcoltak, mert a király nyert.	A harc.
	4., Volt olyan rész a meséből, amelyik egyáltalán nem tetszett?	Még az tetszett, amikor az aranyvár feketében volt.	Nem volt.	—	—
5., Mi az, amiért az a jelenet rossz volt?	—	—	—	—	

25. Ábra: A szerencsepróbáló királyfiról készült meserajzokon, magyarázattal

Bár az értelmezéséhez hozzásegít a gyermekekkel folytatott kommunikáció, a rajzok mégis sokkal többet árulnak el nekünk. Az első, második kérdésre a gyermekek 90%-ban jól értelmezhető válaszokat adtak, míg a harmadik kérdésre 70%-ban, a negyedik-ötödik kérdésre már csak 30%-ban válaszoltak. Lásd: 26.Ábra: A szerencsepróbáló királyfiról készült meserajzokon, magyarázattal

3. H. Harmadik hipotézisem szerint az óvodás korú gyermekek a valóságot és a képzeletet összemosva a mesében nem hallott elemeket is megjelenítenek az meserajzok készítése során. Ahogy már fent említettem a rajzok közül 120 lány 80 fiú alkotása. A vizsgálat során az elkészült alkotásokat hat kategóriába csoportosítottam, mert legtöbb esetben a gyermekek a papírra a következő jeleneteket rajzolták le: rét forrással 50 fő, harc 60 fő, a megmenekülés 60 fő, az esküvő és a 30 fő, hintós jelenetet 30 fő. A 120 kislány közül 25-en a valóságot és a képzeletet összemosva különleges szín világgal és ábrázolásmóddal elevenítette meg az általuk választott jelenetet. A 80 fiú közül pedig csak 10-en. Lásd: 27. Ábra: A szerencsepróbáló királyfiról készült meserajzokon, magyarázattal

H 3.+1. ✓ A mese érzelmeket vált ki a hallgatóból, amelyek a meserajzokon visszaköszönek, így arra a következtetésre jutottam, hogy az alkotások hangulata jól tükrözik az alkotóban végbemenő domináns érzéseket.

11. Pozitív érzelmi-hangulati tónus vizsgálata

Pozitív érzelmi-hangulati tónusa					
M E S E R A J Z	Jelenet				
		33. Gyermekrajz: 6 éves lány	37. Gyermekrajz: 5 éves lány	38. Gyermekrajz: 9 éves fiú	39. Gyermekrajz: 9 éves fiú
	Hangulat	POZITÍV	POZITÍV	POZITÍV	POZITÍV
	Készítő	Lány, 6 éves	Lány, 6 éves	Lány, 8 éves	Fiú, 8 éves
	Cím	Házasság	Hercegnő	Rét	Rét
	Megjegyzés	Vidám hangulat, központban részlet gazdag jelenet.	Kellemes hangulat, járulékos tényezők, képzelet kibontakozása.	Vidám színek, járulékos tényezők. Kellemes jelenet választása.	Kellemes hangulat, mosolygós központban megjelenő szereplők.

28. Ábra: Pozitív érzelmi-hangulati tónusa

A pozitív rajzok érzelmi-hangulati tónusa vidám, meleg és a rajz koherens integrált Gestalt. Az 120 kislány rajzát megvizsgálva, 70% pozitív hangulatú rajzot készített. Ezzel ellentétben a 80 kisfiú rajzát megvizsgálva, csak 60% készített pozitív rajzot. **Az egészes elemzést az érzelmi-hangulati tónus megvizsgálásával állapítottam meg. Vass Zoltán (2007) úgy fogalmaz, hogy a rajzok tónusa és minősége olyan globális tényező, amit nehéz elemeire bontani. Ezért a gyerekek a rajzaikat pozitív és negatív érzelmi- hangulati tónus alapján elemeztem, amelyek szerintem a legtöbb esetben lefedték az általam gyűjtött rajzokat.**

11.1. Negatív érzelmi-hangulati tónus vizsgálata

Negatív érzelmi–hangulati tónus					
M E S E R A J Z	Jelenet	 40. Gyermekrajz: 8 éves lány	 40. Gyermekrajz: 5 éves fiú	 41. Gyermekrajz: 5 éves fiú	 30. Gyermekrajz: 8 éves fiú
	Hangulat	NEGATÍV	NEGATÍV	NEGATÍV	Negatív
	Készítő	Lány, 8 éves	Fiú, 5,5 éves	Fiú, 5 éves	Fiú, 8 éves
	Cím	Harc	Harc	Harc	Harc
	Megjegyzés	Szomorú arcok, aprólékos és részlet gazdag ábrázolás	Kit rajzoltál le a kérdésre a válasz: Őt, őt meg őt...	Vidám színek, részletgazdag alkotás	Mozgalmass jelenet ábrázolás, bátor erős királyfi a harcban.

29. Ábra: Negatív érzelmi-hangulati tónus

A negatív hangulatú jelenetekről készült rajzok hasonlóan részlet gazdagok, gondosan kidolgozott. A 80 kisfiú rajzát megvizsgálva 60% negatív, ezzel szemben a 120 lány rajzai közül csak 30% került ebbe a kategóriába. A 120 lány közül 95% az életkorának, míg a fiúk közül 89% az életkorának megfelelően ábrázolta a mese jeleneteit. Áthúzások, átfirkálások, radiózások és a lap mindkét oldalára történő rajzolás csekély mennyiségben fordul elő.

Az érzelmi-hangulati tónus negatív, hideg, üres, szorongó, vad, gúnyos vagy feszült. A kisebbek alkotásain a szereplők méretében összezsugorított vagy túlméretezett, esetenként elrontott, összecsapott formák, „állatszerű” alakok is megjelenhetnek a képeken, azonban ez szignifikánsan nem kimutatható. A rajzok korántsem mondhatóak részletszegényeknek, kiemelve a jelenet konfliktuson alapuló jellegét a rajzokon a szereplők meglevenednek, a túldíszítettség és különleges formák is visszaköszönnek (Vass, 2011).

12. Meserajzokon megjelenő színvilág

Szerintem a kép hangulatát a színhasználat is nagy mértékben befolyásolja, de nem hagyatkozhatunk rá. Arra számítottam, hogy a lányok és a fiúk által használt színekben szembetűnő különbségek lesznek, azonban ebben a kutatásban ez nem volt számottevő. Vidám, meleg, világos, tiszta színek és csakugyan sötét, komor, fekete és szürke színek domináltak a pozitív és a negatív rajzokon egyaránt. A meleg színek közé a sárga, narancs, piros, barna, rózsaszín, a hideg színek közé a lila, kék, zöld, fekete tartozik. A lányok rajzán a kutatásom során leginkább a rózsaszín (80%), a kék (65%), a narancs (40%), a lila (55%)

színek domináltak. A fiúk rajzain a kék (90%), a zöld (99%), a sárga (60%), a narancs (55%) színek fordultak elő a legtöbbször. Lásd 30. Ábra: Leggyakrabban használt színek

14. Kutatás összegzés

Összegzésül úgy gondolom munkám sikeres volt, részben elértem célomat. Bár felvetéseim nem minden esetben igazolódtak be, sok ismeretre és legfőképp tapasztalatra tettem szert a szakirodalom és az önállóan végzett vizsgálataim során. Továbbiakban szeretnék elmélyedni a témában, az Inspiráló Utazó Mesék csoportomban egy tanév alatt gyűjtött különböző mesékről készült rajzokat szeretném megvizsgálni meserajz elemzési módszerrel.

*Bajzáth Mária (2022) szavaival élve,
a beteljesedés reményében kívánom, hogy minden szülő és pedagógus mesÉLJÉK
egészségben és boldogságban nagyon sokan, nagyon sokszor, nagyon sokáig!!!*

15. Hivatkozás

Ezúton nyilatkozom az MI használatról: *A munkám megírásokra nem alkalmaztam!*

15. Szakirodalom

- Aarne Thompson (2004): — Uther-féle nemzetközi mesekatalógus, Id. Uther.
Antoine de Saint-Exupéry. Kis herceg (2023): Móra könyvkiadó, Budapest.
Cathy A. Malchiodi (2003): A gyermekrajzok megértése. Animula Kiadó.
Bagdy Emőke (1995): Családi Szocializáció és Személyiségzavarok. Nemzeti TK, Budapest.
Bajzáth Mária (2015): Népmesekincstár. Jàrom az új váramat. Mesék a világ minden tájáról 4-6 éveseknek. Kolibri.
Bajzáth Mária (2022): Kerek élet fája. Jeles napok mesekalendárium. Lampion könyvek.
Bajzáth Mária: 88 NÉPMESE BEFEJEZÉS A VILÁG MINDEN TÁJÁRÓL.
URL:<https:mese.mesepedagogia.hu/2016/12/29/88-nepmese-befejezes-a-vilag-minden-tajarol/>(letöltve: 2024.03.09.)
Ben, Peretz – Mendelson, N. M.– Kron, F. W. (é.n.): The professional self-imag of teachers. University of Haifa and Johannes Gutenberg University, Mainz.
Draaisma, D. (2002s): Metaforamasina. Typotex Ki- adó, Budapest.
Békés Pál (2011): A kétbalkezes varázsló. Móra Kiadó, Budapest.
Bálint Sándor: Az esztendő néprajza. Budapest, 1942, Magyar Szemle Társaság
Bruno Bettelheim (2000): A mese bűvölete (negyedik kiadás), Sylvester János nyomda, Szombathely.
Michael Cole, Sheila R. Cole (1998): Fejlődéslélektan. Osiris Kiadó, Budapest.
Cole, M. és Cole, S. R. (2006): Fejlődéslélektan. Osiris Könyvkiadó, Budapest.
Daróczi Gabriella (2013): A kisgyermekkor pre-esztétikai feszültségeiről. Debrecen.

Daróczi G. (2013): A kisgyermekkor pre-esztétikai feszültségről. Debrecen: DEEK.

Dewey, J. (1934): Experience and Education. Collier, New York.

EXPANZIÓ. Humán tanácsadó. Gyermeki világkép a gyermek kultúra tükrében. Budapest. URL: <https://www2.itworx.hu/cgi-bin/itworx/download.cgi?vid=606&uid=-1&dokid=466> (letöltve: 2024.04.04.)

Feuer Maria (2000): A gyermekrajzok fejlődéslélektana. Akadémiai kiadó, Budapest

Fónagy Iván (2000): A költői nyelvről. Corvina Kiadó, Budapest.

Gerő Zsuzsa (2015): Érzelem, fantázia, gondolkodás óvodáskorban. Flaccus kiadó.

Dr. Hermann Alice (1982): Emberré nevelés 'összes példány. Tankönyvkiadó Vállalat. BP.

Hegedüs A. (2015): A gyermekekben élő mese. A kismalac és a farkasok című népmeséről készült gyerekrájzok összehasonlító elemzése. OTDK-dolgozat. Kézirat.

Hrabal, B. (2014): Táncórák idősebbeknek és haladóknak. Európa Könyvkiadó, Budapest.

Jávorszky Edit (2009): Fejlődépszichológia. Benedek könyvek, Sopron.

Jacques Maquet (2003): Az esztétikai tapasztalat.

Jung, C. G. (1993): A tudattalan megközelítése. In: Az ember és szimbólumai. Göncöl Kiadó, BP.

Kósáné Ormai Vera, Járó Katalin, Kalmár Magda (1975): Fejlődéslélektani vizsgálatok, Társas kapcsolatok és személyiség. Tankönyvkiadó, Budapest.

Lorentzen, J. (2012): Az apaszerep története Norvégiában 1850–2012. Pont Kiadó, Budapest.

Maquet, J. (2003): Az esztétikai tapasztalat. Csokonai Kiadó, Debrecen.

Malchiodi, C. A. (2003): A gyermekrajzok megértése. Animula Kiadó, Budapest.

Mérei Ferenc-V. Binét Ágnes (1993): Gyermeklélektan. Gondolat, Budapest.

Murányi-Kovács Endréné, Kabainé Huszka Antónia (1998): A gyermekkor és a serdülőkor személyiségzavarok pszichológiája. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

vizsgálatok, Társas kapcsolatok és személyiség. Tankönyvkiadó, Budapest.

Kósáné O. V. (2001): A mi óvodánk. OKKER Kiadó, Budapest.

Nagy B, Szele A., Kenyhercz F. (2018): The features of children's drawing. In: A Child's World II. Didakt Kft., Debrecen.

Kádár Annamária- Kerekes Valéria (2023): Mesepszichológia a gyakorlatban. Az önbecsülés és a küzdőképesség megtanulása gyermekkorban. Kulcslyuk Kiadó.

Kádár Annamária: Mesepszichológia (2023). Magyar könyvkiadó.

Kósáné Ormai Vera, Járó Katalin, Kalmár Magda (1975): Fejlődéslélektani

Kósáné O. V. (2010): A mi iskolánk. OKKER Kiadó, Budapest.

Kuti Vivien (2015): A gyermeki világ tükörképe: A rajz. Avagy a testvéri kapcsolatok feltárása a rajzelemzés segítségével. Szakdolgozat.

Ranschburg, J. (1984). Szeretet, erkölcs, autonómia. Budapest: Gondolat Kiadó.

Ranschburg, J. (2013). Erkölcs és jellem. Budapest: Saxum.

Raffai, J. (2004): A magyar mesemondás hagyománya. Hagyományok Háza, Budapest, p. 76.

Richard C. Atkinson – Ernest Higard (2005): Pszichológia. Osiris Kiadó, Budapest.

Tihanyiné V. Zs. (2013): Amiről a gyermekrajzok beszélnek. JATEPress Kiadó, Szeged.

Tóth László (2000): Pszichológiai módszerek a tanulók megismeréséhez. Szöveggyűjtemény. Utánnnyomás. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.

Tóth L. (2004): Pszichológiai vizsgálati módszerek a tanulók megismeréséhez. Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen.

Piaget, J., Inhelder, B. (1999): Gyermeklélektan. Osiris Kiadó, Budapest.

Pukánszky Béla (szerk., 2000): A gyermek évszázada. Osiris Kiadó, Budapest.

Pukánszky Béla és Németh András (2001): Neveléstörténet. URL: <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/index.html> (letöltve: 2024.03.09.)

Tancz Tünde (2009): Népmesék az óvodai anyanyelvi-kommunikációs nevelésben. Anyanyelv pedagógia 2009/2. sz.
 URL: <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=161> (letöltve: 2024.02.28.)
 Tóth L. (2004): Pszichológiai vizsgálati módszerek a tanulók megismeréséhez. Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen.
 Unger V. (2020): A meserajz személyiség megismerési módszer alkalmazási lehetősége az óvodapedagógiai gyakorlatban. In: Képzés és Gyakorlat, 18. 2020. 1-2. szám. 195–205.
 Unger V. (2021): A mese, mint személyiség megismerési eszköz. A koragyermekkori személyiségfejlődési konfliktus megoldásának vizsgálata meserajz módszer alkalmazásával. OTDK-dolgozat. Kézirat.
 Simón, M., Sánchez, M. és Elizalde, Q. (2005): Simogató babamasszázs. Alexandra Kiadó, Pécs.
 Vajda Zsuzsanna (1999): A gyermek pszichológiai fejlődése. Helikon kiadó, Budapest.
 Vajda Zsuzsanna (2010): Az ember és kicsinye. Mérték kiadó, Budapest.
 Vekerdy Tamás (2001): Gyerekek, óvodák, iskolák. Saxum Bt. Budapest.
 Verkey Tamás (2011) Érzelmű biztonság. Mit kell(lene) tudnunk a gyermekekről és magunkról? Kulcslyuk kiadó.
 Vámos Ágnes (2003): Metafora a pedagógiában (megjelenés alatt).
 Vass Zoltán (2007): Formai-szerkezeti rajzelemzés. Flaccus Kiadó, Budapest.
 Vass Zoltán (2011): Képi kifejezéspszichológia alapkérdései- szemlélet és módszer L'Harmattan Kiadó, Budapest.
 Vass Zoltán (2013): A rajz pszichodiagnosztikai alapjai-Projekció, kifejezés, mintázatok. Flaccus Kiadó, Budapest.
 Zrínszky László (2002): Neveléstudomány. Pedagógus Könyvek. Műszaki Könyvkiadó, Budapest. 363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról. Magyar Közlöny, 2012. évi 171. szám. 28223-28231. o.
 Zsubrits Attila (2011): A gyermekkor kötődései. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron.
 Zsubrits Attila (2016): A gyermekvédelmi intézményekben nevelkedő fiatalok közeli kapcsolatai. Globe Kiadó.
 Zsubrits Attila (2019): Az igaz út keresése. A szülőktől történő elválás élményének vizsgálata meseképek elemzésével eltérő családi háttérrel rendelkező gyerekek körében. Elmélet. In: Óvodai Nevelés, 72. évf. 10. sz. 14–17.
 Zsubrits Attila (2021): Neveléstudomány óvodapedagógia szakos hallgatóknak. T., SOE BPK
 Zsubrits Attila (2022): Rajzelemzési módszerek az óvodáskorú gyerekek személyiségének megismeréséhez. SOPRONI EGYETEM KIADÓ. SOPRON.
 Zsóka, K. (2007): Varázseszközök az óvodában. sulíNovaKözoktatás-fejlesztési és Pedagógiaustovábbképzési Kht., Budapest.
 Wolfgang Sehringer és Dr. Vass Zoltán (2005): Léleki folyamatok dinamikája a képi világ diagnosztikában és terápiában. Flaccus Kiadó, Budapest.

16. Ábrák, Mellékletek, Köszönetnyilvánítás

A főszövegben azok az ábrák és táblázatok szerepelnek, melyek a leírtak megértéséhez szükségesek. A többi melléklet külön fájlban, kiegészítő dokumentumban található.

Lezárás dátuma: Bécs, 2025, január 13.